

УНИВЕРЗИТЕТ У НИШУ

ПРАВНИ ФАКУЛТЕТ

**Насиље према члановима заједничког породичног
домаћинства**

(мастер рад)

Ментор

Проф. др Миомира Костић

Студент

Никола Митић

Број индекса: М010/21-УП

Ниш, 2023.

САДРЖАЈ

УВОД.....	1
I ОПШТА РАЗМАТРАЊА О НАСИЉУ У ПОРОДИЦИ	7
1.1. Појам насиља у породици.....	7
1.2. Осврт на облике и узроке насиља у породици.....	12
1.3. Жртве насиља у породици	17
1.3.1. Деца и малолетници.....	17
1.3.2. Жене	19
1.3.3. Мушкарци.....	21
1.3.4. Стара лица.....	21
II НАСИЉЕ У ПОРОДИЦИ ПРЕМА ОДРЕДБАМА МЕЂУНАРОДНИХ ДОКУМЕНАТА О ПИТАЊИМА СТАРЕЊА И СПРЕЧАВАЊА ВИКТИМИЗАЦИЈЕ ОСТАРЕЛИХ ОСОБА	29
2.1. Документи Уједињених нација о правима и заштити старијих особа	31
2.2. Документи Савета Европе и Европске уније о правима и заштити старијих особа	35
III НАСИЉЕ У ПОРОДИЦИ У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ И ДОМАЋИ ДОКУМЕНТИ О ПИТАЊИМА ПРАВНОГ ПОЛОЖАЈА И ЗАШТИТЕ ОСТАРЕЛИХ ОСОБА ОД СВИХ ОБЛИКА ВИКТИМИЗАЦИЈЕ/ДИСКРИМИНАЦИЈЕ.....	37
3.1. Опште стање породичних односа у Србији	37
3.2. Насиље у породици према Кривичном законнику Републике Србије	38
3.3. Насиље у породици према Породичном закону	47
3.4. Насиље у породици као прекршај према Закону о јавном реду и миру.....	49
3.5. Насиље у породици према Закону о спречавању насиља у породици	51
3.6. Норме о забрани дискриминације старијих особа	53
3.7. Спречавање насиља у породици	55
IV РЕЗУЛТАТ ИСТРАЖИВАЊА О СПРЕЧАВАЊУ НАСИЉА ПРЕМА ЧЛАНОВИМА ЗАЈЕДНИЧКОГ ПОРОДИЧНОГ ДОМАЋИНСТВА НА ТЕРИТОРИЈИ ПОЛИЦИЈСКЕ УПРАВЕ У НИШУ	60
4.1. Предмет истраживања.....	60
4.1.1. Прелиминарно одређење предмета истраживања	60
4.1.2. Теоријско одређење предмета истраживања.....	60

4.1.3. Операционално одређење предмета истраживања	62
4.2. Циљеви истраживања	62
4.3. Методологија истраживања	63
4.4. Резултат емпиријског истраживања о спречавању насиља према члановима заједничког породичног домаћинства у току 2019, 2020, 2021 и 2022. године на територији Полицијске управе у Нишу	63
ЗАКЉУЧАК	74
ЛИТЕРАТУРА	76
САЖЕТАК И КЉУЧНЕ РЕЧИ	79
SUMMARY AND KEYWORDS	80
БИОГРАФИЈА	81

УВОД

Појам насиља у породици је термин са којим се све чешће срећемо у писаној литератури, а у последње време и у свакодневном медијском извештавању. О актуелности и важности овог проблема говоре и бројна истраживања спроведена у нашој земљи, међу којима су истраживања Виктимолошког друштва Србије, Аутономног женског центра, Саветовалишта против насиља и многа друга. Према подацима Републичког завода за статистику од 2004. године, од када се води статистика за кривично дело насиље у породици, у нашој земљи се сваке године све више и више пријављује ово кривично дело.

Директна или примарна жртва је лице које је непосредно искусило виктимизацију, односно претрпело кривично дело и његове последице. Индиректне или секундарне жртве укључују лица из ближег окружења директне жртве (нпр. чланови породице и др.) која емоционално пате или трпе финансијске последице кривичног дела, иако нису биле непосредно изложене виктимизацији. Најопштије, виктимизација подразумева страдање, односно процес постајања жртвом.

Под жртвом насиља у породици подразумевамо лице које је изложено чину насиља у породици. Упркос чињеници да су жене чешће жртве насиља у породици, мушкарци, деца, старије особе и лица са ограниченим способностима такође могу бити жртве насиља у породици. Породично насиље може да утиче на сваког, без обзира на пол, узраст, вероисповест, родни идентитет, сексуалну оријентацију, етничку, политичку припадност или други статус.

Старење становништва је најзначајнији демографски тренд, не само у Србији, него и у Европи и свету. Тренд који са собом носи бројне последице. За разлику од других рањивих група, права старијих особа нису посебно регулисана у међународном праву- посебна Конвенција Уједињених нација недостаје. Тиме је уједно и призната чињеница да документи који регулишу општа људска права нису у потпуности примерени за заштиту права и интереса одређених рањивих група друштва. Упркос поновљеним захтевима за њено доношење, старије особе и даље чекају своју конвенцију. Заштита права и интереса

старијих особа досад није у довољној мери препозната нити од стране политичара, нити од стране правне заједнице, и то не само у Републици Србији, него и широм света.

Старење је најпре биолошки процес који доноси пуно већу учесталост здравствених проблема, како физичких тако и психичких. Међутим погрешно би било изједначити старије доба, које је већ само по себи тешко дефинисати, са годинама када (статистички) почиње веће нарушавање здравља. Како се одређене болести појављују чешће код старијих особа, што их чини двоструко рањивим, односно рањивим групама по сва основа – због година и здравственог стања.

На повишену рањивост и ризик виктимизације старих утичу телесне и психичке промене до којих долази старењем, као и социјална изолација.¹ Низак природни прираштај, економска криза и други фактори утицали су да се у Србији, у последњим деценијама, драстично повећава број лица који су старији од 65 година (65 година и више: Србија -14,83% (мушкарци 638.204; жене 841.833). Наведени подаци су из 2000. године, али не смемо заборавити да напоменемо да је број старих у нашој земљи у данашње време сигурно већи. Те стога ова категорија лица захтева посебну пажњу, првенствено из разлога што су ова лица најчешће и друштвено угрожена, дискриминисана и искључена из социјалног живота.

Старе и нејаке особе су често жртве насиља у породици. Феномен насиља над старим лицима примећен је седамдесетих година 20. века, али тек деценију касније и само у САД, институционализује се термин *elderabuse*, то јест, насиље над старим лицима. Насиље над старијим особама може бити физичко насиље, душевно насиље, сексуално насиље, економско насиље, самозапостављање и напуштање. Резултати спроведених истраживања показују да је најчешћи облик насиља над старима психичко насиље. Један од најмање истражених облика насиља је оно код кога су родитељи жртве насилничког понашања своје деце, највише због тога што су покривена тамном бројком и чињенице да се за њих сазна тек када прерасту у најтеже дело, убиство.

Однос полицијских службеника према овој категорији лица захтева и посебан приступ. Наиме, организам због старења бива изложен смањењу готово свих животних

¹Игњатовић Ђ., Симеуновић-Патић Б., *Виктимологија*, Београд, 2011, стр. 69

функција, а промене се манифестују у слабљењу чула (вида, слуха), слабљења концентрације и процеса заборављања. Код одређеног броја лица долази до честог одустајања од устаљеног начина живота. Нека од ових лица карактеришу се нервозом, неприступачношћу, тврдоглавошћу, а понекад и са агресивним ставом. Насупрот овоме нека лица су тиха, мирна, имају осећај мање вредности, бескорисности или одбачености. У поступању треба имати обзира на осетљивости и године лица. Полицијски службеници морају имати пуно стрпљење и пажњу. Треба им указати дужно поштовање уз пуно уважавање њихове личности и њихових година.

Старе особе су свој допринос друштвеном напредку већ дале и зато у току трајања трећег и четвртог доба имају пуно право да од друштва очекују заштиту и помоћ. Појава насиља над старим особама одликује се великом тамном бројком, односно непријављивањем учиниоца и случајева виктимизације од стране жртве. Већи ризик и вероватноћа страдања старих особа зависе од личних виктимогених предиспозиција везаних за завршетак еволуционих процеса у организму (биолошка обележја), као и за психичке промене у старачком добу. Биолошка и психолошка обележја старих особа утичу да оне буду искључене из активних токова у породици и друштву. Отуда потичу основна обележја социјалног положаја старих људи, који у себи носе ризик дискриминације/виктимизације по њих.²

У многим модерним индустријским друштвима достићи старост као да подразумева припадање субординираној групи људи. Стари људи су често лимитирани у свом учешћу у друштвеном, економском и политичком животу, што онемогућава њихов довољни утицај у различитим сферама друштвеног живота, иако по броју они нису мањиска група. Већина улога у социјалној структури савремених друштава не припада старијим особама и за њих обитава само неколицина регуларних, санкцијом заштићених могућности за пуно учешће у друштвеном животу. Развија се један стални сукобљени однос између тежњи старих особа да им припадну одређење улоге у друштву и тежњи млађег дела становништва да им те улоге не додели. Зато се положај старих људи може поредити са

²Костић М., *Виктимитет старих особа*, у: Н. Петрушић (ур.) Приступ правосуђу – инструменти за имплементацију европских стандарда у правни систем Републике Србије (књига 3), Ниш, Центар за публикације Правног факултета, стр. 352, наведено према Мирић Ф., Кривично правна заштита старих лица и ризик од њихове виктимизације код кривичних дела са елементима насиља у породици, Темида, март 2012, стр. 220

положајем адолесцената. Наиме, њихове тешкоће да се прилагоде друштвеним захтевима су сличне. И међу једнима и међу другима често постоји осећање бескорисности, као и спознаја да њихове жеље скоро ико не препознаје. Садашњост је битна за радно способно становништво-стари људи из садашње перспективе немају будућност, а млади тек треба да ступе на њено тло.³

У том смислу живот старијих особа често добија маргиналан карактер, као битисање људи који се налазе на „рубру“ друштвеног живота. Утицај њихових свакодневних активности на токове друштвеног живота не може се, ни легалистичким оквиром, нити пак неким опште прихваћеним моралним нормама, дефинисати као доминантан у процесу доношења одлука које би мењале стварност.⁴

Предмет рада је насиље према члановима заједничког породичног домаћинства. Сама природа насиља у породици говори о специфичном кривичном делу које као такво захтева посебну осетљивост органа поступања према жртвама овог кривичног дела. Поред тога, узећемо у обзир мере заштите које постоје у нашој земљи, на који начин се спроводе и какав је њихов укупни утицај. Кључни појмови који ће се користити приликом израде рада су: насиље у породици, појам жртве, жртва насиља у породици, значење старије особе и друго.

Насиље у породици је присутно у свим историјским периодима, социјалним слојевима и у целом савременом друштву. Међутим, породично насиље дуго није сматрано проблемом. У нашој земљи насиље у породици је инкриминисано тек изменама и допунама кривичног законика 2002. године. У стручној научној литератури под насиљем у породици (које се још назива кућно насиље, породично насиље или насиље у заједници) подразумева се континуирана примена физичке и психичке силе према члановима породице уз угрожавање и повређивање домена сигурности и односа поверења и испољавања контроле и моћи над члановима породице. Ради се о теоријско-емпиријском устраживању и један од најважнијих циљева биће теоријско сазнавање предмета истраживања, описивање актуелног стања појаве и стицање сазнања која би се могла

³Костић М., „Виктимитет старих људи“, Ниш, 2010, стр. 16

⁴Костић, М., *op. cit.* стр. 17

применити у даљим истраживањима, која би се усмерила на правовремену заштиту жртава насиља у породици према члановима заједничког породичног домаћинства.

Истраживање полази од опште хипотезе да је заштита жртава насиља у породици према члановима заједничког породичног домаћинства неопходна ради вођења кривичног поступка због саме природе кривичног дела насиља у породици и ефикасности вођења кривичног поступка. Неопходна је сарадња бројних државних субјеката ради откривања нових ефикасних мера заштите, корекције и надоградње постојећих, као и сагледавање његових ефеката у контексту друштвене стварности и савремених тенденција ради правовремене заштите жртава насиља у породици. Методе односно начини истраживања условљени су формулацијом проблема и одређењем предмета истраживања, затим постављеним циљевима и хипотезама. У складу са тим, у овом раду биће коришћене основне научне методе попут анализе и синтезе. У овом мастер раду ће бити коришћене и друге основне научне методе попут генерализације и конкретизације, индукције и дедукције.

Мастер рад „Насиље према члановима заједничког породичног домаћинства“ састоји се из четири главе. Прва глава под називом „Општа разматрања о насиљу у породици“ садржи делове који се односе на појам насиља у породици, осврт на облике и узроке насиља у породици у породици, као и жртве насиља у породици, децу и малолетнике, жене, мушкарце и стара лица. Друга глава „Насиље у породици према одредбама међународних докумената о питањима старења и спречавања виктимизације остарелих особа“ говори о документима Уједињених нација о правима и заштити старијих особа, као и документима Савета Европе и Европске уније о правима и заштити старијих особа. Трећа глава „Насиље у породици у Републици Србији и домаћи документи о питањима правног положаја и заштите остарелих особа од свих облика виктимизације/дискриминације, садржи наслове који се односе на опште стање породичних односа у Србији, насиље у породици према Кривичном законнику Републике Србије, насиље у породици према Породичном закону, насиље у породици као прекршај према Закону о јавном реду и миру, насиље у породици према Закону о спречавању насиља у породици, норме о забрани дискриминације старих особа и спречавање насиља у породици. На крају у четвртој глави по називом „Резултат истраживања о спречавању

насиља према члановима заједничког породичног домаћинства на територији Полицијске управе у Нишу“, говори се о предмету истраживања, циљевима истраживања, методологији истраживања и на крају о резултату емпиријског истраживања о спречавању насиља према члановима заједничког породичног домаћинства у току 2019, 2020, 2021. и 2022. године на територији Полицијске Управе у Нишу.

І ОПШТА РАЗМАТРАЊА О НАСИЉУ У ПОРОДИЦИ

1.1. Појам насиља у породици

Насиље у породици је специфичан вид насиља који се остварује противправном употребом физичке силе и психичким злостављањем које је усмерено ка брачним или ванбрачним супружницима, деци, родитељима и осталим члановима породице.

Жена је, у старом веку, посматрана као својина мужа и њен живот је одређивала управо мужевљева воља, па у том контексту сагледавамо и одредбу раног римског права према којој је муж имао посебну моћ и право у односу на своју жену. Њему је било дозвољено да претуче жену, да се од ње разведе, а чак му је дато право да је убије уколико је жена неком својом радњом повредила његову част или угрозила имовинска права.

Кроз цео средњи век положај жене није битно промењен. Установљавањем тзв. „брачних заповести“ од стране католичке цркве супругу је омогућено да, уколико жена учини неке прекршаје, сам суди својој жени и да је физички кажњава. На тај начин, по веровању цркве, муж је бринуо о „чистоћи душе“ своје жене. Англосаксонско право је такође предвиђало норме по којима је мужу дозвољено да туче своју жену како би одржао „породичну дисциплину“. Деветнаести и двадесети век (све до шесдесетих година) били су карактеристични по томе што се насиље у породици третирао као приватна ствар која се дешава између супружника и осталих чланова породице и да оно, као такво, треба да остане у кругу породице, тј. ван домашаја институција система које се баве спречавањем и сузбијањем криминалних и других друштвено штетних појава. Тек у последње три деценије двадесетог века долази до значајније измене схватања у односу на насиље у породици, тако да насиље постепено излази из породице и постаје све више посебна област интересовања државних органа и друштвених субјеката који се баве овом проблематиком.

Породицу можемо дефинисати као животну заједницу мужа и жене са њиховом децом коју издржавају, и то је појам породице у ужем смислу. Међутим, у контексту разматрања садржаја појма породице са аспекта узрока и могућих облика насиља и њихових носилаца, значајно је указати и на схватање ширег појма породице, према којем

се породица одређује као животна заједница лица везаних браком и ванбрачном заједницом и сродством (крвним и грађанским) која имају међусобна права и обавезе. Што значи да породицу у ширем смислу речи, поред родитеља и деце, чине и други чланови породице, као што су отац и мајка родитеља, уцвојилац, усвојеник, ближи рођаци и сл.⁵

Породица представља био-психо-социјалну друштвену заједницу родитеља и њихове деце у којој треба да владају складни и хармонични односи између свих њених чланова. Поред репродуктивне, привредне, социјалне има и значајну психолошку, васпитну и социјализацијску улогу. Она је важна примарна група и један од најзначајнијих агенаса социјализације. Породица је саставни део друштва, па се породични односи не могу посматрати изван друштвене стварности, односно одвојено од других друштвених односа и појава. Многи социолози сматрају породицу „каменом темељцем друштва“, основном јединицом без које је готово немогуће замислити функционисање људског живота. Породица је онај део друштвеног бића и организаторске структуре друштва који је заједнички свим људима, без обзира на њихову припадност, друштвену моћ и утицај.⁶ Истовремено, породица је „неминована средина“ коју породица не бира, већ је рођењем затиче такву, она је основа узраста и искуства, испуњења или неуспеха, основа болести и здравља и има одлучујући и прворазредни значај у васпитању и формирању човека.

Породица је законски регулисана, и то у више различитих закона. Појам савремене породице може да се одреди и као животна заједница родитеља са њиховом децом коју издржавају. Ова породица се назива нуклеарном породицом, и за разлику од осталих појавних облика заснива се на емоционалној основи, на љубави и трајном међусобном поштовању свих чланова.⁷ Свакако сведоци смо све већег броја ванбрачних заједница, непотпуних породица и хомосексуалних веза.

Данас су најприсутнија два облика породице патријархална (породица прошлости) која се занима на ауторитету породице, односно власти мужа-оца, као старешине породице и егалитарна (савремена) породица која се заснива на равноправном односу чланова

⁵Јањић-Комар М.,Кораћ Р., Поњевић З., Породично право, *op. cit.* стр. 41. Наведено према Бошковић Д., *Етиолошка обележја насиља у породици*, Полиција, Безбједност, грађани бр. 1/09, Бања Лука, 2009, стр. 201

⁶Милић А., *Породица-дијалог историје и социологије*, Рађање модерне породице, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1998. стр. 6-7

⁷Пантелић Н., *Насиље у породици*- Практикум за поступање полицијских службеника, Београд, 2007, стр. 4

породице, као и на узајамним правима и дужностима родитеља и деце. Поред ових постоји и облик дефицијенталне (непотпуне) породице која се карактерише одсуством једног родитеља услед развода или смрти.⁸ Овакве породице доводе до појављивања емоционалне несигурности и нестабилности, највише код деце, онемогућавајући позитивну идентификацију са родитељима. Доводи до осећања одбачености, усамљености и фрустрираности, што као последицу може имати делинквентно и деструктивно понашање које се у неком тренутку може испољити кроз одређени облик насиља у породици. Деградирана (разорена) породица је последица лоших породичних односа између родитеља, родитеља и деце, постојања сталних сукоба, свађа, психичког или физичког насиља међу члановима.

Насиље је сваки чин против воље појединца који угрожава лични интегритет, било да се ради о психичком, физичком, сексуалном, економском, духовном и сваком другом насиљу, или да се њиме угрожава лично спокојство.

Насиље у породици је присутно у свим историјским периодима, социјалним слојевима и у целом савременом друштву. Међутим, породично насиље дуго није сматрано проблемом. Многи чак нису ни знали да постоји. Разлог томе је устаљено мишљење да су сва дешавања унутар породице приватна ствар, и као такво насиље у породици није представљало опасно дело по друштво.

Проблем насиља у породици привукао је пажњу „70-их година прошлог века, под утицајем рада феминистичких група у центрима за прихват „претучених жена“. Феминистичке студије су скренуле пажњу на раширеност и суровост насиља над женама у породици.⁹

Насиље у породици је понашање којим један члан угрожава телесни интегритет, душевно здравље или спокојство другог члана породице. Насиље у породици је појам који се обично односи на насиље између супружника или супружничко злостављање, али такође може да се односи и на невенчане, интимне партнере или једноставно људе који живе заједно.

⁸Суботић Д., *Социологија*, Београд, 2005, стр. 191-197

⁹Пантелић Н., *Насиље у породици* – Практикум за поступање полицијских службеника, Београд, 2007, стр. 12.

У научној литератури под насиљем у породици (које се још назива „кућно насиље“, „породично насиље“ или „насиље у заједници“) подразумева се континуирана примена физичке или психичке силе према члановима породице, уз угрожавање и повређивање домена сигурности и односа поверења и испољавања контроле и моћи над члановима породице, без обзира да ли је у важећем законодавству предвиђено као кривично дело или и да ли је извршилац насиља пријављен органима гоњења.¹⁰

Насиље у породици се може одредити као облик понашања који се користи за успостављање или покушај успостављања моћи и контроле над чланом породице, употребом силе, злостављањем и манипулацијом.¹¹

Породично насиље постаје модел понашања који се преноси са генерације на генерацију и оно представља манифестацију моћи и контроле на жртвом, резултирајући нарушавањем односа и угрожавањем домена сигурности.¹²

Насиље у породици представља употребу физичке силе или претње да ће се она употребити према брачном или ванбрачном партнеру или према другом члану породице.¹³

Досадашња истраживања у области психологије, социологије и криминологије су несумњиво показала да:

- Је пораст насиља у друштву директно повезан са порастом насиља у породици,
- Особа може бити изложена насиљу у породици целог свог живота од детињства до дубоке старости,
- Најчешће жртве насиља у породици су жене, деца и старе особе,
- Насиље у породици обухвата велики број понашања које један члан породице предузима према другом члану да би успоставио своју моћ или контролу, односно задовољио неке своје потребе на уштрб другог члана,
- Су последице изложености насиљу бројне и да битно утичу на ментално здравље оних који су му непосредно изложени, али и оних који га посматрају,

¹⁰Konstantinović Vilić S., Nikolić Ristanović B., Kriminologija, Pravni fakultet u Nišu, Niš, 2003, str 128.

¹¹Радовановић М., *Насиље у породици* – Национални план акције за жене СРЈ, Београд, 2000, стр.27.

¹²Николић – Ристановић В., *Од жртве до затворенице- Насиље у породици и криминалитет жена*, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, 2000, стр. 9.

¹³Насиље над женама у браку-правна решења и однос институција, Београд, 1997, стр.110.

- Је појава насиља у породици резултат интерактивног деловања низа чинилаца, индивидуланих и друштвених, те да количина насиља доживљена у детињству доприноси развоју и прибегавању насиљу у међуљудским сукобима у одраслом добу живота.¹⁴

Насиље према члановима породице је специфично. Наиме, оно увек представља злоупотребу моћи и контроле. Жртве насиља у породици су најчешће жене, деца, старе особе или болесна и лица са инвалидитетом. Према томе се и разликује насиље у браку, насиље према члановима заједничног породичног домаћинства и насиље према деци. Такође, у последње време се све више појављују различити облици насиља деце према родитељима.

Поуздани статистички подаци о обиму насиља у породици не постоје, али сва досадашња сазнања указују на то да је у нашој земљи насиље значајно распрострањено и да су његове жртве много више жене и деца него одрасли мушкарци. Насиље у породици је феномен који је свеприсутан, али још увек недовољно објашњен широј јавности, која још увек не препознаје насиље у породици, и као такво не пријављује надлежним службама.

Насиље у породици представља озбиљан друштвени феномен чије су последице разарајуће за породицу и физички и емоционални интегритет свих њених чланова.¹⁵

Породица ужива уставно-правну, кривично-правну, прекршајно-правну, управно правну и грађанско-правну заштиту од насиља. Одређене инкриминације кривичног и прекршајног права обухватају насиље у породици, с тим што је тек Законом о изменама и допунама Кривичног закона Републике Србије¹⁶, донетим 2002. године (чл. 118а), а касније и Кривичним закоником¹⁷ из 2005. године, уведено ново кривично дело под називом Насиље у породици (чл. 194). До момента увођења поменуте инкриминације случајеви насиља у породици подвођени су под одговарајућа кривична дела из главе кривичних дела против брака и породице, против достојанства личности и морала, против живота и тела, и против слободе и права човека и грађанина.

¹⁴Ajduković M., *Одређење и облици насиља у обitelji- насиље над ženom obitelji*, Друштво за психолошку помоћ, Zagreb, 2000., str. 11.

¹⁵Бошковић Д., *Етиолошка обележја насиља у породици*, Полиција, безбједност, грађани бр. 1/09, Бања Лука, 2009, стр. 201

¹⁶Службени гласник РС, бр. 10/02

¹⁷Службени гласник РС, бр. 85/05

1.2. Осврт на облике и узроке насиља у породици

Узроци насиља у породици су бројни, и тешко их је међусобно поделити односно извршити класификацију. Узрочно-последичну везу је тешко успоставити јер не постоји конкретно један узрок који као последицу може имати насиље у породици већ се у већини случајева ради о мултикаузалности и као таквој тешко је одредити у којој мери је који узрочни чинилац заступљен.

Алкохолизам игра једну од улога у случајевима насиља у породици. Наиме, бројна истраживања су показала да су мушкараци који пију три пута насилнији према женама од оних који не пију. Такође, како алкохолизам више напредује тако се и агресивно, односно насилничко понашање поопштрава. Свакако враћамо се на почетак приче, и оно што треба рећи јесте да алкохол никада није једини узрок, већ је најчешће само повод, заправо подстицај, или изговор за испољавање насиља. У медицинским круговима не постоји сагласност о значају и улози алкохола у насиљу, а алкохол као узрочник насиља не може бити главни узрок насиља у породици из два разлога:

- Зато што је већина мушкараца насилна и када је трезна;
- Зато што већина мушкараца није према свима насилна када је пијана, већ насиље испољава само према својој партнерки и деци.

Економска ситуација је такође у великој мери код бројних аутора узимана као један од узрочника свађа међу партнерима које могу за последицу имати и насиље. Економска криза, сиромаштво, лоши услови живота, нерешено стамбено питање, незапосленост су само повод за испољавање насиља, мада се насиље јавља и у породицама које су економски стабилне.

Променом схватања насиља у породици и отварањем овог проблема према широј јавности створили су се услови да ова појава постане и предмет одговарајућих научних истраживања која су, поред осталог, обухватила и истраживање узрока насиља у породици. Ако се има у виду развој насиља у породици и његова распрострањеност, при чему треба узети у обзир и „тамну бројку“ у овој области, и ако се то повеже са

обимношћу ове појаве, није тешко закључити да се не може радити о неким појединачним поремећајима, већ да се ради о појави која је условљена разним друштвеним факторима.¹⁸

Интересантно и значајно је мишљење о узрочности криминалитета, према којем на криминалитет делују две групе чинилаца: општи услови и корени криминалитета, где на дезорганизовање и отуђење личности утичу: противуречност између друштвених потреба и могућности њиховог задовољења, тежња за стицањем профита и богаћењем и лични интерес и индивидуалистичка психологија, који корени остварују свој утицај на појединачно недопуштено понашање посредством криминогених фактора, као непосредних изазивача криминалне делатности.¹⁹ Свако криминално понашање изазвано је спојем две групе чинилаца, и то личним цртама појединца и спољним (пре свега социјалним) чиниоцима, при чему њихово дејство нема исту снагу код свих кривичних дела, јер је код неких претежан утицај индивидуалних, код других спољашњих фактора, док код трећих и једни и други делују са приближним интезитетом.²⁰

Упркос настојањима, пре свега невладиног сектора, и бројних докумената усвојених са циљем едукације и подизања општег нивоа знања о насиљу у породици, у нашој земљи су и даље присутне бројне предрасуде. Међу бројним погрешним претпоставкама, које су нажалост, још увек распрострањене издвајамо:

- Насиље које се дешава између брачних и ванбрачних супружника је приватна ствар две одрасле особе,
- Државне институције не треба да се мешају у проблеме ове природе, већ сами актери треба да се обрате саветовалиштима и институцијама социјалног старања,
- Физичко насиље дешава се само у проблематичним породицама (сиромашним породицама, где јеприсутан алкохолизам, између партнера без образовања),
- Жене су насилне као и мушкарци,
- Супруге увек могу да зауставе насиље или напусте насилника без већих проблема,
- Насиље између родитеља не утиче на децу, итд.

¹⁸Милутиновић М., *Криминологија*, Савремена администрација, Београд, 1990, стр. 56.

¹⁹*Ibidem*, стр. 56

²⁰Игњатовић Ђ., *Криминологија*, Номос, Београд, 1996, стр. 214.

Бројне од горе наведених чињеница су неодрживе, као нпр. да насиље између родитеља не утиче на децу или да жена може да заустави насиље или да напусти супружника без већих проблема. У нашем друштву насиље све мање постаје табу тема, а све више је део свакодневног информисања. Уз брже друштвене промене долази и до трансформације породице, у којој до изражаја долази еманципација жене, али и до стварања породице са мањим бројем чланова, најчешће породице у смислу њене дефиниције у ужем смислу, са једне стране, али и до компликованих ситуација праћених насиљем међу супружницима и над децом, као и до развода супружника и растурања породице, с друге стране, што указује на постојање кризе у односима у савременој породици. Економска криза се такође може довести у везу са кризом у породици јер утиче на дестабилизацију породице, што опет проузрокује поједине облике насиља у породици. Ову констатацију потврђују и резултати истраживања у Србији, према којима су све форме породичног насиља заступљене у породицама са лошом материјалом ситуацијом, односно променљивим материјалним стањем, које је као крајњи резултат имало осиромашење породице.

Међутим, погрешно је схватање да се насиље у породици дешава само у сиромашним и материјално слабо стојећим породицама, као и да су лица која врше насиље у породици необразована или на ниском степену образовања. Пракса демантује такво схватање, јер се насиље, поред таквих породица, врши и у другим породицама које имају већи стандард, бољи материјално-финансијски статус, у којима су супружници вишег или високог образовања, и то је најчешће физичко насиље између супружника, где је жена најчешће жртва. Међутим, стоји констатација да је насиље у породици учесталије у сиромашним и материјално лошије стојећим породицама, па се разматрањем наведених криминогених фактора, може логично закључити да је сиромаштво један од значајних узрока који доприносе вршењу насиља у породици.

Промене у свакодневном животу које утичу на стварање фактора који доприносе вршењу насиља у породици јесу:

- Незапосленост /губитак посла и немогућност запошљавања,
- Повећање понуде неформалних и илегалних послова,
- Осиромашење широких слојева мушкараца и жена,

- Погоршање стамбене ситуације,
- Брзе и честе промене економског статуса,
- Брз раст и кумулација друштвеног стреса и тензија,
- Промене родних идентитета.²¹

Бројни узроци насиља у породици, могу се сврстати у три групе,

1. Психопатолошка објашњења-аутори ове групе насиље у породици објашњавају пре свега, патолошким профилем самог насилника. Сматра се да насиље у породици врше недовољно развијене личности, односно лица која нису научила да се носе са проблемима, да реагују у конфликтним ситуацијама и сузбију свој бес. Критика пак износи став да се насиље не може правдати недовољном психолошком зрелашћу насилника, јер су насилници углавном особе које своје понашање испољавају само у својој кући, док ван куће адекватно контролишу своје понашање.

2. Теорија о положају жене у друштву – за окосницу ове теорије узима се још увек важеће доминантно схватање да су жене у подређеном положају и да живимо у „мушком свету“ односно патријархату. Као једна од претпоставки се наводи да до насиља долази онда када жена не пристане на традиционалне обрасце понашања, те се на тај начин правда понашање насилника и сматра друштвено прихватљивим у тим околностима. Аутори ове теорије даље истичу и недоступност правне заштите женама, те самим тим жене немају начин на који могу да изађу из пакла насиља.

3. Односи у породици-најмлађи од свих приступа, узрок насиља види у неадекватним односно неодговарајућим породичним односима. Лоша комуникација или непостајање комуникације између чланова породице, стално променљиви односи између жртве и насилника. Критичари овог приступа наводе да се овим приступом не може објаснити чињеница да су мушкарци ти који су у највећем броју случајева насилници.²²

²¹Николић-Ристановић В., *Кривично дело насиље у породици у друштвеном контексту и правном систему Србије и Црне Горе*, Темида, Београд, бр. 2-03, стр. 6.

²²Miles J., *Domestic violence у J. Herring.* (ур.) Family Law: Issues, Debates, Policy, Cullompton, Willian, 2001., наведено према Самарцић С., *Правни механизми заштите жена од насиља у породици партнерским односима на нивоу Европске уније и Србије*, Зборник радова Правног факултета, Нови Сад 2012, 46 (4). Стр. 424.

Свакако највидљивије насиље је физичко насиље, оно подразумева гурање, одгуривање, шамарање, гњечење, повлачење за косу, ударање, премлаћивање, ударање ногама, угризи, посекотине, саплитање, давлeње, убоди, гашење цигарета по телу, гађање неким предметом, физичко мучење, убиство и др. Тежине ових повреда се крећу од минималних преко озбиљних (преломи, подливи, модрице), трајних оштећења, па све до смртог исхода.

Сексуално насиље подразумева свако остваривање или покушај остваривања сексуалног односа или сексуалних активности против воље, односно присиљавање на учествовање у сексуалним активностима које не пријају или су понижавајуће. Оно најчешће укључује силовање и покушај силовања, додиривање интимних делова тела, сексуалне примедбе, понуде, захтеве, уцене, шале, изразе лица и покрет тела који изазива осећај стида или понижења, присиљавање на гледање порнографских филмова или часописа, присиљавање на порнографско фотографисање и др.

Духовно насиље укључује уништавање културних или религијских уверења или веровања путем исмејавања, кажњавања, омаловажавања или присиле да се усвоји одређени систем вредности који припада насилнику.

Психичко насиље је најраспрострањенији вид насиља и подразумева ситуације када учинилац жртву вређа, исмејава, критикује, оптужује, прети, назива погрдним именима, понижава, омаловажава њу и њену породицу или родбину и пријатеље, љубоморан је, прислушкује разговоре, претреса ствари, торбу, својим понашањем наводи жртву да мисли да је луда. Обухвата и низ других облика изолације жене, ограничавање или забране контаката.

Економско насиље подразумева неједнаку доступност заједничким средствима, ускраћивање односно контролисање приступа новцу, спречавање запошљавања или образовања и даљег стручног напредовања, ускраћивање права на власништво којег се жртва већ одрекла или намеравала да се одрекне, продаја ствари жртве без њене сагласности и др.

Институционално насиље је насиље учињено од стране институција које поспешују односно доприносе даљем насиљу над жртвом, ускраћују јој помоћ, умањују повреде и

друге последице насиља окривљујући жртву. Институционално насиље као последицу производи секундарну виктимизацију жртве.

1.3. Жртве насиља у породици

1.3.1. Деца и малолетници

Посматрано са аспекта правног система Србије децом се сматрају лица до 14 година и она нису правно одговорна за дело које учине без обзира на интензитет његове повреде (кривично дело или прекршај).

Малолетним лицима се сматрају лица која су у време извршења кривичног дела или прекршаја навршила 14 година живота, а нису навршила 18 година. У кривичноправном смислу разликују се категорије млађих малолетних лица (лица са навршених 14 до 16 година живота) и старијих малолетника (лица са навршених 16 до 18 година живота). Такође, постоји и категорија млађих пунолетних лица, и то су лица са навршених 18 до 21 године живота.

Деца су млада људска бића која доживљавају разне промене од рођења па до постизања зрелости. Те промене су физиолошке (физичке) и психичке природе. Заправо, може се рећи да дете пролази кроз етапе развоја, од којих свака има своје специфичности. Оне су свакако, све једнако важне, али нису и једнако „тешке“ према својим захтевима и проблемима. Један од најбурнијих периода је прелаз између детињства и зрелог доба – пубертет и адолесценција.

Сваке године се 21.11. у свету обележава Светски дан детета, у оквиру прославе годишњице потписивања Конвенције УН о правима детета.²³ Међународна заједница је том Конвенцијом усвојена 1989. године званично утврдила посебне дечје потребе, а након њеног озваничења донето је и више декларација које уређују конкретна права али које, по мишљењу многих, нису сачувале малишане од разних облика насиља.

²³Конвенција о правима детета, Резолуција УН, бр. 44/25, од 20.11.1989. год.

Злостављање деце је према савременим концепцијама последица насиља у породици које спада у најтеже облике трауматског искуства из детињства са трајним последицама по целокупан, посебно емоционални, развој детета.

У Србији су у порасту све врсте насиља над децом, а посебно вршњачко насиље. Деца су изложена насиљу у свакој средини - у кући, школи, вртићу, васпитно – образовним, али и у установама социјалне заштите.

Насиље над децом се може поделити на више видова:

- Запостављање, при чему одговорна одрасла особа не води одговарајућу бригу о детету и о његовим потребама како на физичком плану (обезбеђење хране, одеће и хигијене), тако и на емотивном (одсуство љубави) и едукационом плану (спречавање детета да иде у школу).
- Физичко злостављање је физичка агресија одрасле особе над дететом. Укључује ударање, паљење, дављење или дрмусање детета, при чему се често злостављање оправдава као васпитно-дисциплинска мера. Преношење токсичних материја детету преко мајке (као фетални алкохолизам) у неким земљама такође се може сматрати физичким насиљем над дететом.
- Сексуално злостављање детета јесте било који сексуални чин између одрасле особе и детета, укључујући пенетрацију, орални секс или излагање детињег нагог тела под присилом у присуству одрасле особе.
- Душевно злостављање, такође познато и као емотивно злостављање детета, укључује извргавање руглу детета, неприкладне и претеране казне или непоказивање љубави према детету.

Колико су деца специфична категорија становништва говори и то што је 2006. године донет Протокол о поступању полицијских службеника у заштити малолетних лица од злостављања и занемаривања. Овај протокол је обавезујући за све полицијске службенике Министарства унутрашњих послова Републике Србије.

1.3.2. Жене

Жене су веома често жртве насиља својих најближих. Насиље у породици је најчешћи облик општијег проблема насиља над женама. Такође је утврђено да се не ради увек о физичком насиљу, већ и о душевном или вербалном. Насиље над женама које врше њихови интимни партнери најчешће остаје непријављено полицији, тако да експерти сматрају да је број жена жртава насиља у породици много већи од оног кога показују статистике и да га је тешко проценити.

Иако је овај проблем представљен као проблем у оквиру хетеросексуалних односа, он ипак постоји и у хомосексуалним односима, између мајке и ћерке, између две женске особе које деле стан или у било каквом другом односу двеју жена које живе под истим кровом. Насиље над женама у хомосексуалним везама готово да је једнако заступљено као и у хетеросексуалним везама.

Под насиљем у браку подразумева се физичко и сексуално злостављање које врши муж над женом (у 98% случајева), независно до тога да ли је оно пријављено тј. откривено и било предмет органа гоњења и пресуђења.

Декларација Уједињених Нација о елиминацији насиља над женама под насиљем над женама подразумева „сваки акт насиља базиран на припадности полу који резултира или је подобан да резултира у физичкој, сексуалној или психолошкој повреди или претњи жене, укључујући претње таквим радњама, принуду или арбитрарно лишење слободе, без обзира да ли се то догађа у јавном или приватном животу“²⁴. Јако је тешко доћи до прецизних података о распрострањености овог облика насиља због високе тамне бројке, подаци се углавном добијају преко полицијске статистике и анкета о виктимизацији, а потпуно је јасно какви су ти подаци и колико тачни.

Једна од дефиниција насиља над женама је и она коју је дала Трећа министарска конференција Савета Европе о једнакости жена и мушкараца одржана у Риму 21-22 октобра 1993. Године. Она каже „Изимајући у обзир физичко, сексуално и психолошко насиље које мушкарци спроводе над младим или зрелим женама, у породици, на радном

²⁴Уједињене нације, Декларација о елиминацији насиља над женама број 48/104 донета 20.03.1993. године

месту или у друштву између осталог, батињање, генитално и сексуално сакаћење, инцест, сексуално узнемиравање, сексуална злоупотреба, трговина женама и сакаћење, инцест, сексуално узнемиравање, сексуална злоупотреба, трговина женама и силовање.“

Мушкарци који спроводе насиље над женама не представљају хомогену групу. Наиме, они се могу поделити у два типа:

1. Мушкарци који су склони насилничком понашању како у породици, тако и ван ње, конзумирају алкохол, и долазе у сукоб са законом;
2. Мушкарци који су склони насилничком понашању само према својим партнеркама, немају проблем са алкохолом и законом.

Мушко насиље над женама је сваки чин против женине воље, који је угрожава психички, физички, сексуално, материјално. Насилник може бити члан породице (муж, син, отац, ујак, брат..) или било који познати (пријатељ, шеф, колега, познаник) или непознати мушкарац. Свакако треба нагласити да се насиље може догодити свакој жени и да насиље није последица жениног понашања.

Статистике показују да жртва насиља може бити свака жена без обзира на године, образовање, материјални статус, или националност. Исто тако насилници могу бити мушкарци било које професије, нивоа образовања, материјалне ситуације, националне припадности.

Насиље према женама је засновано на њиховој полној дискриминацији.²⁵ Најчешћи појави облици насиља над женама су: силовања, сексуални напади, сексуална злоупотреба, трговина женама, породично насиље и тд. Заштита жена је нормирана бројним међународним актима:

1. Декларација УН о елиминисању насиља над женама (1993);
2. Пекиншка декларација и платформа за деловање на сузбијању насиља над женама (1995);

²⁵Субошић Д., *Организација и послови полиције*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2010, стр. 282

3. Начела УН о превенцији криминала и мерама кривичног правосуђа за елиминисање насиља над женама (1998), као и низ препорука и смерница европских регионалних организација.

1.3.3. Мушкарци

Иако се акценат ставља на жене као главне жртве, такође и мушкарци могу бити жртве насиља у породици. Пажња светске јавности на мушкарце које малтретирају жене скренута је појавом покрета за мушка права. У извештају о повредама проузрокованим насиљем које су лечене на болничким одељењима за хитну помоћ, коју је издало Министарство правде САД, у августу 1997. године, наводи се да су мушкарци једна шестина од укупног броја пацијената који су примљени као жртве насиља у породици. Овај извештај такође наводи да знатно више мушкараца него жена одбија да открије идентитет свог нападача.

1.3.4. Стара лица

На повишену рањивост и ризик виктимизације старих утичу телесне и психичке промене до којих долази старењем, као и социјална изолација.²⁶ Низак природни прираштај, економска криза и други фактори утицали су да у Србији у последњим деценијама се драстично повећава број лица који су старији од 65 година (65 година и више: Србија -14,83% (мушкарци 638.204; жене 841.833). Наведени подаци су из 2000. године, али не смемо заборавити да напоменемо да је број старих у нашој земљи у данашње време сигурно већи. Те стога ова категорија лица захтева посебну пажњу првенствено из разлога што су ова лица најчешће и друштвено угрожена, дискриминисана и искључена из социјалног живота.

Старе и нејаке особе су често жртве насиља у породици. Феномен насиља над старим лицима примећен је седамдесетих година 20. века, али тек деценију касније и само у САД, институционализује се термин *elderabuse*, то јест, насиље над старим лицима.

²⁶Игњатовић Ђ., Симеуновић-Патић Б., *Виктимологија*, Београд, 2011, стр. 69

Насиље над старијим особама може бити физичко насиље, душевно насиље, сексуално насиље, економско насиље, самозапостављање и напуштање. Резултати спроведених истраживања показују да је најчешћи облик насиља над старима психичко насиље. Један од најмање истражених облика насиља је оно код кога су родитељи жртве насилничког понашања своје деце, највише због тога што су покривена тамном бројком и чињенице да се за њих сазна тек када прерасту у најтеже дело, убиство.

Однос полицијских службеника према овој категорији лица захтева и посебан приступ. Наиме, организам због старења бива изложен смањењу готово свих животних функција, а промене се манифестују у слабљењу чула (вида, слуха), слабљења концентрације и процеса заборављања. Код одређеног броја лица долази до честог одустајања од устаљеног начина живота. Нека од ових лица карактеришу се нервозом, неприступачношћу, тврдоглавошћу, а понекад и са агресивним ставом. Насупрот овоме нека лица су тиха, мирна, имају осећај мање вредности, бескорисности или одбачености. У поступању треба имати обзира на осетљивости и године лица. Полицијски службеници морају имати пуно стрпљење и пажњу. Треба им указати дужно поштовање уз пуно уважавање њихове личности и њихових година.

Старе особе су свој допринос друштвеном напредку већ дале и зато у току трајања трећег и четвртог доба имају пуно право да од друштва очекују заштиту и помоћ. Појава насиља над старим особама одликује се великом тамном бројком, односно непријављивањем учиниоца и случајева виктимизације од стране жртве. Већи ризик и вероватноћа страдања старих особа зависе од личних виктимогених предиспозиција везаних за завршетак еволуционих процеса у организму (биолошка обележја), као и за психичке промене у старачком добу. Биолошка и психолошка обележја старих особа утичу да оне буду искључене из активних токова у породици и друштву. Отуда потичу основна обележја социјалног положаја старих људи, који у себи носе ризик дискриминације/виктимизације по њих.²⁷

²⁷Костић М., *Виктимитет старих особа*, у: Н. Петрушић (ур.) Приступ правосуђу – инструменти за имплементацију европских стандарда у правни систем Републике Србије (књига 3), Ниш, Центар за публикације Правног факултета, стр. 352, наведено према Мирић Ф., кривично правна заштита старих лица и ризик од њихове виктимизације код кривичних дела са елементима насиља у породици, Темида, март 2012, стр. 220

1.3.4.1. Биолошке особине старих особа и ризик виктимизације

Класичне теорије из области геронтологије објашњавају узроке старења различитим факторима. По једној, старост настаје због истрошености, „односно дугог века коришћења“ организма. По другој теорији, старост је резултат грешака у генетском програму, због опадања генетске контроле. И по трећем схватању, старост настаје због старења имуног система.²⁸ Промене које настају код људи су различите и многобројне. Испољавање се огледа у спољашњем изгледу, раду унутрашњих органа, функцији жлезда са унутрашњим лучењем, као и неадекватне или ослабљене моторне функције. Физиолошко старење плућа у вези са дилатацијом алвеола, смањењем корисне површине неопходне за размену гасова и губитком потпорног ткива. Сама мускулатура грудног коша слаби са старењем и у тесној је вези са нутритивним статусом и срчаним индексом. Респираторни систем је и даље у могућности да врши размену гасова у току одмора и напора, а без измена притиска угљен диоксида. Респираторни центар губи осетљивост на хипоксемију и хиперкапнију, те старији имају лош вентилаторни одговор приликом попуштања срчане функције, опструкције дисајних путева или пнеумоније. Код старијих често често постоји више или мање изражена срчана декомпензација, респираторна функција има изражену рестрикцију, што представља значајан хендикеп за анестезију.²⁹

Према схватању Миомире Костић „постоји релативна или апсолутна исхемија виталних органа, односно смањен проток артеријске крви кроз виталне органе. Исхемија настаје као последица више или мање манифестне атеросклерозе. Већ манифестна атеросклероза доводи до поремећаја микроциркулације и смањења оксигенације свих ткива. Артеријска хипертензија и дијабет су честе болести у старијих. Артеријска хипертензија представља фактор ризика за појаву преоперативних и постоперативних кардиоваскуларних компликација, као што су шлог, тромбоза и емболија“.³⁰

²⁸Давидовић М., „Наследна основа старости и старења“, Геронтологија бр. 1, Београд, 1993., стр.65, цит. у: Миомира Костић, Виктимитет старих људи, Правни факултет Универзитета у Нишу, Центар за публикације, Социјална мисао, издавачко предузеће д.о.о., Београд, Ниш, 2010., стр. 36.

²⁹Костић М., *Виктимитет старих људи*, Правни факултет Универзитета у Нишу, Центар за публикације, Социјална мисао, издавачко предузеће д.о.о., Београд, Ниш, 2010., стр. 37.

³⁰*Ibid.*

Потхрањеност има високу учесталост међу „здравом“ старијом популацијом. Погађа 12% мушкараца и 8% жена. Битно утиче на крајњи исход лечења малигнитета и смртност, што се огледа у шестоструком порасту хируршких компликација код болесника код којих је преоперативно констатована потхрањеност.³¹

Због ослабљеног рефлекса жеђи старији болесници су подложнији дехидратацији изазваној мучнином, повраћањем или проливом. Како је већина геријатријских болесника потхрањена, преоперативна нега, рехидратација, ентерална и парентерална исхрана и оптимална ткивна перфузија и оксигенација резултују бољим зарастањем рана и смањеним ризиком од инфекције, што смањује ране посоперативне компликације и смртност.³²

Особеност старости представљена је и већим индивидуалним разликама, па се без обзира на наведено, у старости могу наћи потпуно здраве особе. Функционалне особености и успореност одбрамбених реакција чини геријатријску популацију осетљивом на дистрес и подложну обољевању.³³

Веза између малигнух тумора и старости може се објаснити двома теоријама које се међусобно не искључују. Прво, канцерогонеза је процес који захтева време, те је вероватније да ће се окончати код старијих особа. Друго, старије особе су много више пријемчиве за малигне болести због молекуларних промена у самој ћелији.³⁴ Већи број тумора јавља се код старијих особа од 65. година. Око 58% карцинома и 69% смртности узроковане карциномом, погађа особе које су навршиле 65 година и више. Када се узме у обзир велики број тумора, вероватноћа од обољевања код људи који су старији од 65. година, је за мушкарце 2,9, а за жене 2,2 пута већи у поређењу са старосном групом између 55 и 64 године живота.³⁵

Биолошке промене које се дешавају код старих људи утичу на већи ризик виктимизације старих особа. Сама старост је окружена и угрожена болестима, тако да болест убрзава старење, а дубока старост изазива патолошке сметње у организму. Из наведеног разлога је неопходно обезбедити старање и негу старим лицима на адекватан

³¹Костић М., *op. cit.* стр. 38.

³²*Ibidem.*

³³*Ibidem.*

³⁴Костић М., *op. cit.* стр. 39.

³⁵*Ibid.*

начин и то у кућним условима. У савременим друштвима све чешћа је појава изолације међу члановима породице, а тада престају економске, као и емотивне везе између предака и потомака. Уколико држава не може да обезбеди социјалну и економску сигурност старих лица, иста ће бити препуштена сама себи, а ризик од болести, искоришћавања од стране других лица, неадекватног старања и смрти ће се повећавати.

1.3.4.2. Психолошке особине старих особа и ризик виктимизације

„Стара особа остаје на опрезу чак и када јој је зајемчена потпуна сигурност, јер нема поверења у особе у пуној снази: она своју зависност доживљава тако што испољава неповерење. Зна да јој деца, пријатељи, нећаци, који јој помажу да живи – финансијски или бринући се о њој или пак примајући у кућу- могу одбити ту помоћ или је смањити; могу је напустити или одлучивати о њеној судбини против њене воље; принудити је да, на пример, промени боравиште, чега се она поред осталог, ужасава. Она познаје дволичност одраслих“.³⁶

Биолошким старењем организма настају и психолошке промене. Исте су условљене процесом старења, али и одређеним болестима. Специфичности психичког живота старих особа нису довољно истражене, па се набрајају нека запажања до којих се дошло: емоционална стања старих особа нису „чиста“, туга се меша са досадом, осећањем некорисности, самоћом; најчешћи страх је страх од промена, па се сопствене навике одржавају, сопствена снага се често прецењује, па заштитнички став околине није добродошао; са старешћу се повећава конформистички однос у процесима прилагођавања у односу на захтеве околине.³⁷

Према схватању С. Квина (Queen) у ситуацији када треба да се суоче са потешкоћама, старе особе често реагују „мрзовољом, љутњом, претераним захтевима да би осигурале пажњу, а некада и хистеричним симптомима“.³⁸ У неким случајевима остарела особа веома лако може отићи у свет неурозе, фантазије, па веома често и свет психоза, где

³⁶Де Бовоар, С., *Други том*, *op. cit.* стр 231, наведено у Костић, М., *op. cit.* стр 41.

³⁷Дрча, Ј., „Психологија и старост“, Социјална мисао, Београд, јануар-јун, 1-2/2000., стр. 87-88, наведено у Костић, М., *op. cit.* стр 41.

³⁸Stuart A. *Queen and jeannette r. Gruener*, (1940) *Social Pathology*, New York: Thomas Y. Crowell Company, pp 100-101., cit u: Clinard, M. *Op. cit.* str 583, наведено у Костић, М., *op. cit.* стр. 42.

се осећа задовољном размишљањима о прошлости када је била успешна на послу или привлачна.³⁹

Једна од појава присутна код старих особа је самоубиство, а које често настаје као резултат прошлости и упоређења са садашњим тренуцима пуних проблема, како социјалних тако и других. Због тога се старије особе сматрају угроженим групама. За старе особе је карактеристично то да су усамљене, пензионисане, веома често пролазе кроз емотивни бол који настаје као последица смрти брачног партнера, одлазак деце и породице, тешке болести, као и други значајни догађаји у животу који утичу на суицидно понашање старих особа.

Према мишљењу З. Шепаровића, учесталост самоубиства расте са годинама старости, исти сматра да то представља резултат друштвене изолације, слабљење веза са потомцима, осећаја усамљености и престанка радне активности.⁴⁰

Резултати истраживања спроведених 1998. године у САД од стране Националног удружења за бригу о другима (The Nacional Alliance for Caregiving) указују на то да старање о другима унутар породице годишње штеди друштву од 100 до 250 билиона долара. Такође, старање о свом немоћном брачном партнеру веома често може убрзати смрт староца. Шулц и Скот су утврдили да од 392 староца у узрастном добу између између 66 и 96 година који су бринули о брачном партнеру, и 427 оних који су били у браку, али се нису старали ни о коме, чак 63% староца је чешће умирало у следеће четири године.⁴¹ Такође, случајеви менталних обољења су много чешћи код старих људи него међу младима. Велике потешкоће постоје у откривању когнитивних способности код људи са тежим интелектуалним оштећењима. У оквиру лонгитудиналних студија, стручњаци инсистирају на истраживањима процеса старења код особа са менталном ретардацијом, где ће бити прецизно измерен пад у одосу на претходне нивое функционалног и когнитивног постигнућа. Старим особама која су оболела од деменције неопходно је обезбедити адекватно старање, неопходну медицинску негу, али мора се радити и на едукацији

³⁹*Ibid.*

⁴⁰Šeparović Z., *Viktimologija – studije o žrtvama*, Zagreb, 1985, str. 160, наводи Костић, М., *op. cit.* str. 43.

⁴¹Social Gerontology: „The Old and their Families“, <http://www.trinity.edu/cmkearl/ger-fam.html>, преузето: 15.6.2023.

чланова породице оболелог. Напредак у самој дијагностици, лечењу и опоравку осталих менталних поремећаја у старости остаје задатак медицине и социјалних служби.

1.3.4.3. Социјални положај старих особа и ризик виктимизације

У људским заједницама кроз историју положај старих особа је био далеко бољи у богатим него у сиромашним заједницама. Стара племена која су доста обрађивала земљу су сматрала старе људе симболима и творцима реда. Веома тежак положај старих људи је био код номада јер остарели чланови нису могли да прате кретање племена.

Кроз историју честа појава је била убијање старих особа, а разлог за то би био дуг живот старих људи, који су били неспособни за рад и представљали су терет млађима. Ову чињеницу потврђује и сама наука и такав обичај се јављао готово свуда. И у модернијем времену нека номадска племена старе и изнемогле људе остављају да пропадну или убијају, а разлог је сметња њиховим дугим путовањима.

Услови живота у сиромаштву током историје нису се променили у битној мери по карактеристикама ни до данас. Услови живота у сиромашнијим заједницама много више погађају старе особе у односу на младе и средовечне људе. Има више разлога за то: код старих особа готово је обавезно дијагностиковано неко обољење, тешки услови живота обично доводе до губитка подршке породице, јер ће предност у задовољавању потреба дати млађим члановима породице, губи се активност, и физичка и радна, тако да долази до тога да живот непосредно зависи од туђе помоћи.⁴²

Веома велика потешкоћа јесте социјална изолованост старих особа и изопштеност из активних друштвених токова. Имајући у виду делимичну или потпуну изолацију, старе особе имају потребу да се удружују. На такав начин старе особе креирају своју субкултуру са посебним нормама и обичајима. Како наводи Костић М.: „Осим тога, у последње две деценије прошлога века порастао је број група које се боре за добробит старих особа. У САД на листи The Leadership Council Aging Organization таквих удружења има четрдесет (у 1988. било их је 29). Она бар за сада, представљају последњи ниво до кога је дошао

⁴²Манојловић, П., „Сиромаштво старих“, социјална мисао, јануар-март, 1/2007., стр. 189. Навела Костић, М., *op. cit.* стр. 45.

„покрет сениора“.⁴³ Фактор ризика од виктимизације у старости може бити неостварено родитељство. Постоје подаци да су мушкарци без деце имали лошију преставу о свом здрављу, него они са децом. Стара лица- родитељи који се налазе у геронтолошким центрима имају чешће посетиоце него стари људи без деце. Такође је интересантно да су мушкарци од 60-74 године и жене од 75-89 година, који су се остварили као родитељи били задовољнији социјалним статусом у друштву него њихови вршњаци без деце.⁴⁴

Облик социјалног збрињавања остарелих лица, ван њиховог породичног окружења јесте домски смештај, организован по прописима и стандардима социјалне заштите и збрињавања. Домски смештај остарелих лица испољава велику сложеност не само кроз легалитет поступка пријема и смештаја, већ и кроз учешће великог броја стручних лица, односно стручно тима који процењује адекватност те установе за свако остарело лице.

Урбанизација и индустријализација као социјалне промене, указују на веома слабо укључивање старих лица у социјалну структуру. Треће доба, старост, је посебан социјални феномен, који рефлектује социјалне улоге и њихов начин дефинисања, као степен спремности за њихово прихватање. За успешно функционисање породице и друштва је потребно да између младих и старих постоји однос равнотеже. Међутим, млади људи су одувек склони нестрпљењу и жељи да свргну старије са њихових места, док стараји, временом постају себичнији и властољубиви, тако да је такав сукоб неизбежан.

Према схватању Костић М. „старе особе имају низ потешкоћа у прихватању својих нових улога у друштву, због радне неактивности, пензионисаности, компликованих породичних односа и недостатака друштвене подршке. Ако су млађе особе те које имају моћ одлучивања и управљања друштвеним токовима, онда не треба никада сметнути са ума да оне својим утицајем на статус старих лица, у ствари, утичу на обележја своје сопствене будућности“.⁴⁵

⁴³Костић, М., *op.cit.* стр. 46. подаци из Social Gerontology: „Politics of Aging: Government Agencies and the Aging Network“, <http://www.trinity.edu/cmkearl/ger-fam.html>, преузето: 15.6.2023.

⁴⁴Julha, M. (1995) „Is childlessness a risk factor in old age?“ Amsterdam: Thurd European Congress of Gerontology, 30 August -2 Septembar 1995, Section V, no. 048.1093.

⁴⁵Костић М., *op. cit.* стр. 48.

II НАСИЉЕ У ПОРОДИЦИ ПРЕМА ОДРЕДБАМА МЕЂУНАРОДНИХ ДОКУМЕНАТА О ПИТАЊИМА СТАРЕЊА И СПРЕЧАВАЊА ВИКТИМИЗАЦИЈЕ ОСТАРЕЛИХ ОСОБА

Међународна заједница је у току XX века донела одређени број докумената универзалног и регионалног карактера којима се штите људска права и слободе. На глобалном нивоу, у оквиру Организације Уједињених нација, основу заштите људских права и слобода, која се пројектује и на заштиту жена и других чланова породице од насиља у породици, представља Универзална декларација о правима човека из 1948. године, након које је донет низ других докумената као што су:

- Пакт о грађанским и политичким правима са факултативним протоколом и Пакт о економским, социјалним и културним правима из 1966. године;
- Конвенција о елиминисању свих облика дискриминације жена из 1979. године, као и допунски протокол уз њу из 1999. године;
- Конвенција о правима детета из 1989. године и
- Декларација Уједињених нација о елиминисању насиља на женама из 1993. године⁴⁶.

Поред претходних, значајне су и:

- Пекиншка декларација и Платформа за акцију из 1995. године;
- Миленијумска декларација из 2000. године;
- Резолуција Комисије Уједињених нација за људска права – елиминација насиља над женама из 2003. године и
- Конвенција УН о правима особа са инвалидитетом из 2006. године.

У Конвенцији Уједињених нација о елиминацији свих облика дискриминације жена из 1979. године је истакнуто да су жене дискриминисане на бројним пољима друштвеног живота, па су Конвенцијом предвиђене обавезе које државе треба да испуне како би се наведено стање променило, а посебно је истакнуто да треба искоренити традиционално

⁴⁶Милисављевић, Б., Преглед међународне регулативе у области спречавања насиља у породици. Зборник радова са научно-стручног скупа међународним учешћем- Тара, Том 3, Београд, Криминалистичко-полицијска академија, Фондација „Ханс Зајдел“, 2014.г одина, стр. 266

схватање о улогама мушкараца и жена у друштву и породици. Према овој Конвенцији један од основних узрока насиља у породици јесте однос друштва према женама, схватање жене као слабијег пола, што је потребно променити ⁴⁷.

Како ова конвенција не помиње изричито насиље у породици, Општа препорука број 19 Комитета за елиминисање свих облика дискриминације жена, донета 1992. године под називом „Насиље над женама“ констатује да је насиље засновано на разлици полова облик дискриминације који озбиљно умањује могућности да жене користе права и слободе на основу равноправности с мушкарцима.⁴⁸

У вези са сузбијањем насиља у породици, на нивоу Европске уније није донета значајнија регулатива, сем Лисабонског уговора из 2007. године (Уговор о изменама и допунама Уговора о стварању Европске уније⁴⁹ и Уговора о стварању Европске економске заједнице⁵⁰). У члану 1 предвиђа да се Унија бори против сваке дискриминације и друштвеног издвајања и унапређује: а) друштвену правду и заштиту, б) равноправност између жена и мушкараца, в) међугенерациску солидарност и г) заштиту права деце.⁵¹

На регионалном нивоу у Европи, под окриљем Савета Европе донети су најзначајнији документи за насиље у породици. Конвенција о основним правима човека и грађанина из 1950. године је камен темељац на коме се заснива заштита људских права у Европи, и основа поступања Европског суда за људска права. Поред Конвенције донет је и низ препорука којима се прецизира поступање у сузбијању родне равноправности и насиља у породици. Ту спадају:

- Препорука Р (90) 2Е Комитета министара Савета Европе о социјалним мерама у вези са насиљем у породици;

⁴⁷Миловановић, И. Кривичноправна заштита од насиља у породици у Републици Србији-предности и недостаци. Зборник радова са научно-стручног скупа међународним учешћем- Тара, Том 3, Београд, Криминалистичко-полицијска академија, Фондација „Ханс Зајдел“, 2016, година, стр. 380.

⁴⁸Златић, Н., Јекић-Брадајић, Г, Радовановић, С., Насиље у породици са оствргом на природу односа између извршиоца и жртве.Зборник радова са научно-стручног скупа међународним учешћем- Тара, Том 3, Београд, Криминалистичко-полицијска академија, Фондација „Ханс Зајдел“, 2014. година, стр. 360.

⁴⁹ Познат и као Мастрихтски уговор

⁵⁰ Познат и као Римски уговор

⁵¹Спасић, Д., Радовановић, С., Људска безбедност и насиље у породици у европском простору. Зборник радова са научно-стручног скупа међународним учешћем- Тара, Том 3, Београд, Криминалистичко-полицијска академија, Фондација „Ханс Зајдел“, 2016. година, стр. 401.

- Препорука 1450 (2000) Парламентарне скупштине Савета Европе о насиљу над женама у Европи;
- Препорука 1582 (2002) Парламентарне скупштине Савета Европе о насиљу над женама у породици;
- Препорука 2002 (5) Комитета министара Савета Европе о заштити жена од насиља;
- Препорука 1681 (2004) Парламентарне скупштине Савета Европе и
- Препорука 1905 (2010) Парламентарне скупштине Савета Европе.

Веома велики значај има Конвенција о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици, познатија као „Истанбулска конвенција“, јер је 2016. године у Србији у складу са њеном садржином донет Закон о спречавању насиља у породици, а на основу чега је измењен и допуњен Кривични законик Републике Србије.

2.1. Документи Уједињених нација о правима и заштити старијих особа

Почетак интересовања земаља чланица УН за питања старости, као доба живота и положаја остарелих особа, датира из 1969. године. Наиме, 16. децембра 1969. године усвојена је Резолуција 2599 (XXIV) којом генерална скупштина УН изражава „жаљење због немогућности да се на њеном заседању размотри питање остарелих особа, имајући обиман програм рада и одлучује да да приоритет и адекватну пажњу овом питању на свом XXV заседању.⁵² Међутим, питање старења и положаја остарелих особа било је предмет разматрања тек на XXVI заседању Генералне скупштине УН, када је 18. децембра 1971. године донета Резолуција 2842 (XXVI) којом се, по први пут, постављају конкретни захтеви пред Генералног секретара и државе чланице УН, између осталог да „наставе изучавање промена социо-економске и културолошке улоге и статуса старих лица у земљама различитог нивоа развоја и да припреме, са постојећим изворима и у сарадњи са Међународном организацијом рада и Светском здравственом организацијом и другим заинтересованим специјализованим агенцијама, извештај којим се сугеришу водећи принципи за националне политике и међународну акцију, који се односе на потребе и

⁵²Костић, М., *op. cit.* стр. 61

улогу старијих и остарелих лица у друштву, у контексту општег развоја, посебно у земљама где су уочене социо-економске тешкоће старих лица.⁵³

На XXVIII заседању Генералне скупштине, 14.12.1973. године донета је Резолуција 3137 којом се детаљније одређују задаци које треба да испуне владе земаља чланица по питању старијих особа, па им се у том смислу упућују конкретне препоруке за активности: развијати, у складу са националним приоритетима, програме социјалне добробити, здравља и заштите остарелих лица; развијати прогресивно мере социјалне културе којима би се обезбедило да стара лица, независно од пола, примају адекватно издржавање, појачати учешће старијих лица у друштвеном и економском развоју; обесхрабрити, увек када је то могуће, дискриминаторске ставове, политику и мере у пракси запошљавања, која се искључиво заснива на годинама живота; охрабрити креирање могућности упошљавања за старије особе у сагласности са њиховим потребама, промовисати, свим могућим средствима, јачање породичне заједнице; стимулисати билатералне и мултилатералне договоре о сарадњи на пољу социјалне безбедности за добробит старих лица.⁵⁴

Генерална скупштина је Резолуцијом 32/132 установила Међународну годину и светску скупштину о старењу, позивајући се на Декларацију о друштвеном напретку и развоју од 11.12.1969. године и наглашавајући њене одредбе о достојанству и вредности људског бића и права старих особа.

УН су на свом Генералном заседању од 14.12.1978. године, донеле резолуцију 33752 којом је, уз консултацију са државама чланицама, постигнута сагласност да 1982. године буде одржана Светска скупштина о остарелим особама, чији је циљ да гарантује економску и социјалну сигурност старим особама.

Прва светска скупштина о старењу одржана је у Бечу 1982. године и на њој је усвојен Бечки међународни план акције за старење, као први међународни инструмент посвећен старењу. Садржи 62 препоруке за различита поступања у области истраживања, одређене активности везане за: исхрану и здравље; заштиту остарелих корисника; настањивање и околину; породицу; социјалну сигурност; материјалну сигурност и запослење; образовање.

⁵³Костић, М., *op. cit.* стр. 62

⁵⁴*Ibid.*

Десет година касније, 1992. године, Генерална скупштина УН усвојила је, Резолуцијом 47/5, Прокламацију о старењу, којом је 1. октобар проглашен Међународним даном старих особа, а 1999. година Међународном годином старих особа. С обзиром да је 1999. година била проглашена Међународном годином старих лица, управо тада су усвојени Принципи Уједињених нација за старе особе. Основни принципи како се наводи у тексту су: независност, учествовање, старање, самоиспуњење, достојанство.

Током 2000. године, Генерална скупштина УН усвојила је Миленијумску декларацију, резолуцијом 55/2 од 8.9.2000. године, а сам значај одредби наведене декларације, у односу на статус и квалитет живота остарелих особа свуда у свету, је у томе што документ прецизно одређује вредности које треба да буду заступљене у међународном односима у 21. веку.

Друга светска скупштина о старењу одржана је у Мадриду од 8-12. априла 2002. године. Представници влада из целог света су промовисали концепт „друштва за све генерације“, као интернационални одговор на изазове старења за 21. век. Пошто су државе чланице УН изразиле бригу због брзине и облика глобалног процеса старења, Генерална скупштина је усвојила Политичку декларацију и Мадридски интернационални план акције за старење (у даљем тексту: Мадридски план) који обавезује владе да се суоче са изазовима старења популације у свету. Планом акције предвиђено је 117 конкретних препорука у оквиру акције.⁵⁵

Мадридски план представља први међународни спорзум који посебно препознаје потенцијал старијих људи да допринесу развоју својих друштава. План обавезује више од 160 влада држава потписница да укључе старење у све видове друштвене и економске развојне политике и да преполове сиромаштво у старости до 2015.године, у складу са Миленијумским развојим циљевима. У Плану, 117 препорука упућује на три основна правца утврђених приоритених акција, које се односе на:

- старије људе и њихову улогу у развоју друштва;
- унапређење здравља и добробити у старијој животној доби;
- обезбеђивање сигурних и подржавајућих услова средине за живот људи.⁵⁶

⁵⁵Костић, М., *op. cit.* стр. 66

⁵⁶Костић, М., *op. cit.* стр. 68

Европска економска комисија УН, у сарадњи са Владом Републике Немачке, организовала је у Берлину Министарску конференцију о старењу у региону Европе. Конференција је одржана од 11-13. септембра 2002. године. Циљ одржавања Конференције у Берлину био је у примени и поштовању одредби Интернационалног плана акције за старење из 2002. године, као и две посебне резолуције Скупштине УН, бр. А/54/24 и А/54/262 из 2000. године. По окончању заседања усвојена је Берлинска министарска декларација у којој се истиче важност континуитета у појави дуговечности у Европи. Наглашава се неопходност омогућавања старијим грађанима да активно и равноправно учествују у свим аспектима животне заједнице. Усвајањем декларације државе чланице УНЕЦЕ су обавезале своје владе да остварују у пракси Регионалну стратегију имплементације и да током процеса учествују у регионалној сарадњи, као средству јачања њихове имплементације. Државе чланице европског региона УН, усагласиле су на Берлинској конференцији низ акција, које су у документу формулисале као десет Обавеза. Обавезе су следеће: увођење старења у све области политике; осигурати потпуну интеграцију и учешће старијих особа у друштву; промовисати праведан и одржив економски раст, као одговор на старење становништва; прилагођавати системе социјалне заштите; омогућавати тржиштима рада да реагују на економске и социјалне последице старења становништва; промовисати образовање становништва свих старосних доба; настојати да се обезбеди квалитетан живот људи у сваком старосном добу; усмеравати друштво да има једнак приступ половима у старењу; подржавати породице у обезбеђивању неге старијим особама и промовисати спровођење и праћење спровођења Регионалне стратегије и унутар држава и путем регионалне сарадње.

У даљој примени Мадридског плана посебна улога додељена је Комисији УН за социјални развој, као и Генералној скупштини УН. Формирана је и експертска Радна група (Task Forces) за праћење Регионалне стратегије имплементације, састављена од независних стручњака на различитим пољима активности везаних за старење и старост.

2.2. Документи Савета Европе и Европске уније о правима и заштити старијих особа

На нивоу Савета Европе донета је, у Риму 4. новембра 1950. године, Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода, која у члану 14 прописује забрану дискриминације, тако што се „уживање права и слобода предвиђених у овој Конвенцији обезбеђује без дискриминације по било ком основу, као што су пол, раса, боја коже, језик, вероисповест, политичко или друго мишљење, национално или социјално порекло, веза са неком националном мањином, имовно стање, рођење или други статус“.⁵⁷ Савет Европе усвојио је у Паризу 19. децембра 1953. године Европски међународни споразум о нацрту плана социјалне сигурости старих особа, инвалида и преживелих и Протокол уз то. Следећи документ је Завршни извештај о активностима групе Специјалиста за увођење тренда једнакости међу половима, донет у Стразбуру, фебруара 1999. године, а треба поменути и Препоруке које је усвојила радна група на конференцији Интегрисање родног аспекта: корак у 21. век, донете у Атини од 16-18. септембра 1999. године. Као главни циљ истакнута је неопходност да се дође до напретка, јер интегрисање родног аспекта може да поправи резултате одређене политике.⁵⁸

Следећи значајан документ Савета Европе је Европска социјална повеља, чији је иницијални текст донесен 1961. године, а допуна 1966. године која је ступила на снагу 1999. године. Овај документ установљава права и слободе и успоставља механизме којима се гарантује њихово поштовање од стране држава уговорних страна. Права зајемчена Повељом односе се на свакодневни живот појединаца: становање, здравство, образовање, запошљавање, социјалну заштиту, кретање људи, забрану дискриминације. Од права из области здравства, значајна за старије особе, посебно се издвајају и право на „приступачне и ефикасне здравствене установе, као и „здравствена политика усмерена ка спречавању обољења“.⁵⁹

⁵⁷Костић, М., *op. cit.* стр. 73

⁵⁸Костић, М., *op. cit.* стр. 74

⁵⁹Костић, М., *op. cit.* стр. 76

Амстердамски споразум из 1997. године (ступио на снагу 1999. године) садржао је прве одредбе одредбе донете на нивоу ЕУ за установљавање процеса доношења закона против дискриминације по основу година старости.⁶⁰

На нивоу Европске уније донета је 2000. године, Директива о оквирној једнакости у запошљавању. То је био први правни пропис донет у ЕУ, који је осмишљен тако да прописује принципе једнакости међу свим грађанима, независно од доба старости, инвалидитета или сексуалне оријентације приликом запошљавања и на радном месту, као и приликом помоћи у избору занимања и чланства у установама које се баве запошљавањем.⁶¹

Следећи документ, од изузетног значаја за промоцију људских права свих особа које живе на територији земаља Европске уније јесте Повеља о основним правима у Европској унији, потписана и промовисана 7. децембра 2000. године у Ници. Повешом се први пут од настанка Европске уније једним документом обухвата свеукупност основних грађанских, политичких, привредних и социјалних права. У члану 25. Повеље прописују се права старих особа: „Унија признаје и поштује право старих лица на достојанствен и независан живот и на њихово учешће у социјалном и културном животу“.⁶²

Европски парламент и Савет Европске уније донели су 24.10.2006. године Комунитарни програм за запошљавање и социјалну солидарност – Прогрес, ради пружања финансијске подршке реализацији циљева Европске уније у домену запошљавања и социјалних питања. Борба против дискриминације један је од основних принципа Европске уније, истиче се у Прогресу, као и то да се члану 13. Уговора предвиђа деловање у виду борбе против дискриминације засноване на полу, расном или етничком пореклу, религији или веровању, инвалидитету, старосном добу или сексуалној оријентацији. Борба против дискриминације (анти дискриминација) утврђена је у члану 21. Повеље о основним правима ЕУ.⁶³

⁶⁰*Ibid.*

⁶¹*Ibid.*

⁶²Костић, М., *op. cit.* стр. 80

⁶³Костић, М., *op. cit.* стр. 83

III НАСИЉЕ У ПОРОДИЦИ У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ И ДОМАЋИ ДОКУМЕНТИ О ПИТАЊИМА ПРАВНОГ ПОЛОЖАЈА И ЗАШТИТЕ ОСТАРЕЛИХ ОСОБА ОД СВИХ ОБЛИКА ВИКТИМИЗАЦИЈЕ/ДИСКРИМИНАЦИЈЕ

3.1. Опште стање породичних односа у Србији

Основна репродуктивна заједница је породица, која директно утиче на одржање и повећање броја становника једне нације, односно државе. Незаснивање и урушавање породица сигурно води постепеном смањењу броја становника државе, зато што је у тој ситуацији наталитет нижи од морталитета. Разумевања и узајамног поштовања нема у свакој породици, па тако долази до поремећених и лоших односа унутар ње.⁶⁴ Узроци који доводе до такве појаве су бројни и различити, али је очигледно да опада број становника Републике Србије. Тако је у Републици Србији 2004. године живело 7 463 157 становника, док се сваке наредне године тај број смањивао. 2015. године је евидентирано 7 095 383, од када се и даље смањује, да би 2022. године број становника износио 6 647 003.

Ако се овакав тренд настави, посматрајући период од 2004. до 2022. године и како број становника вероватно опада и пре те године, онда би математички рачунато број становника Републике Србије средином 2222. године био једнак 0. Ако се овом националном проблему не посвети пажња на дугорочном нивоу, Република Србија би могла да остане без становништва и раније, за сто педесет до двеста година или да српско становништво постане национална мањина.

Пад броја становника је једна од последица лошег функционисања породица, без обзира на узроке, који тренутно нису предмет истраживања. Циљ изношења података о броју становника у овом раду је истицање важности квалитетних породичних односа за репродукцију становништва и да би требало створити добро и повољно окружење (финансијско-социјално итд.) за одржање стабилних породичних односа.

Да би се створили услови за одржање и заснивање породице, потребан је скуп различитих правних, социјалних, медицинских, економских, политичких мера и друго. Овим проблемом би на високом нивоу требало да се бави врховна државна власт и било би

⁶⁴Бошковић. Д., *Спречавање насиља у породици*, Безбедност, бр. 3, Београд, Министарство унутрашњих послова Републике Србије, 2009. година, стр. 93.

значајно када би се њихове активности усмеравале резултатима оваквог деловања. Није потребно, а ни неопходно да дође до оружаних сукоба, унутрашњих или спољашњих, да би се српско становништво смањило. Српско становништво се постепено, али константно смањује, због вишег морталитета од наталитета, али то је релативно спор процес, који је извештан и сигурно води нестанку једне нације. На државном нивоу анализом података који се односе на закључење и развод бракова може се извести закључак о успешности функционисања одређеног броја породица. Да би се дошло до општег стања и утиска о функционисању бракова, потребно је посматрати и анализирати податке за територију целе државе.

У овом раду није истраживан узрок и повод за развод брака, већ се истицањем показатеља указује на постојање лоших односа између супружника у великом броју бракова, који могу представљати узрок или повод за насиље у породици, као и да насиље у породици веома често доводи до нарушавања породичних односа.

3.2. Насиље у породици према Кривичном законнику Републике Србије

Кривично дело насиље у породици уведено је у кривично законодавство Републике Србије 2002. године Законом о изменама и допунама Кривичног закона⁶⁵. Ово дело је предвиђено у члану 118а Кривичног закона, како би се нагласио акценат на сузбијању насилничког понашања у којем су учинилац и пасивни субјект, тј. објект заштите – чланови исте породице. До 2017. године, ово кривично дело је претрпело неколико измена и допуна, које су настале као фокус потпуног или делимичног отклањања проблема у вези примене одредби којима се овакво понашање санкционише.

Прво је 2002. године основни облик кривичног дела насиља у породици био одређен као употреба силе или озбиљне претње нападом на живот или тело, чиме се повређује или угрожава телесни или душевни интегритет члана породице⁶⁶. Санкција за основни облик кривичног дела је била новчана казна или казна затвора до три године. Доношењем Кривичног законика 2005. године, насиље у породици је инкриминисано

⁶⁵Кривични закон РС, *Службени гласник РС*, 26/77, 28/77 - испр., 43/77 - испр., 20/79, 24/84, 39/86, 51/87, 6/89, 42/89 и 21/90 и *Службени гласник РС* бр. 16/90, 26/91- одлука УСЈ бр. 197/87, 75/91 - одлука УСРС бр. 58/91, 9/92, 49/92, 51/92, 23/93, &7/93, 47/94, 17/95, 44/98, 10/2002, 11/2002- испр, 80/2002-др закон, 39/2003 и 67/20

⁶⁶ Члан 118а Кривичног закона Србије

чланом 194 као примена насиља, претње да ће се напасти на живот или тело, дрског или безобзирног понашања којим се угрожава спокојство, телесни интегритет или душевно стање члана своје породице, а санкција за ово кривично дело је била новчана казна или казна затвора до једне године.

На први поглед се види да је за ово кривично дело сада предвиђена блажа казна него што је била пре четири године приликом увођења ове инкриминације у правни систем Републике Србије. Разлог за овакав поступак законодавца је усклађивање казнене политике судова са прописаним санкцијама⁶⁷. Током времена је Кривичним закоником из 2009. године поштрена казна затвора за ово кривично дело у трајању од три месеца до три године.

Према тренутно важећем Кривичном закоником Републике Србије кривично дело насиље у породици предвиђено је чланом 194, у оквиру Главе деветнаесте – „Кривично дела против брака и породице“.⁶⁸ Предвиђено је пет облика кривичног дела насиља у породици и у Табели 1 је представљање квалитативног појма по аналитичком приступу који омогућава боље разумевање појма насиља у породици у Кривичном закоником.

Табела 1: Појам насиља у породици у Кривичном закоником⁶⁹

Став у члану 194. КЗ	Радња извршења	Последица	Кривична санкција
Став 1 (основни облик)	Ко применом насиља, претњом извршиоца да ће напасти на живот или тело, дрским или безобзирним понашањем према члану своје породице	Настаје угрожавање спокојства, телесног интегритета или душевног стања члана своје породице	Учиниоца се кажњава од три месеца до три године казне затвора
Став 2 (тежи облик)	Ако при извршењу дела из става 1. учинилац користи оружје, опасно оруђе или друго средство подобно	Настаје угрожавање спокојства, телесног интегритета или	Учиниоца се кажњава од шест месеци до

⁶⁷Марковић, С., *Поступање полиције приликом спречавања насиља у породици на локалном подручју*. Зборник радова са научно-стручног скупа са међународним учешћем – Тара. Том 2. Београд: Криминалистичко-полицијска академија, Фондација „Ханс Зајдел“, 2014. година, стр. 420

⁶⁸Konstantinović Vilić, S., Nikolić Ristanović, V., Kostić, M., Kriminologija, Centar za publikacije pravnog fakulteta u Nišu, Niš, 2012, str. 120

⁶⁹Кривични законик, *Службени гласник РС*, број 85/2005, 88/2005 – испр. 107/2005 - испр. 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014 и 94/2016 и 35/2019

	да тело тешко повреди или здравље тешко наруши	душевног стања члана своје породице	пет година казне затвора
Став 3 (још тежи облик)	Дело из ст. 1. или 2., односно радља извршења која је наведена у тим ставовима	Настаје тешка телесна повреда или тешко нарушавање здравља, или је учињено према малолетном лицу	Учинио се кажњава казном од две до десет година казне затвора
Став 4 (најтежи облик)	Дело из ст. 1. или 2., односно радља извршења која је наведена у тим ставовима	Наступила смрт члана породице	Учинио се кажњава казном од три до петнаест година казне затвора
Став 5	Кршење мера заштите од насиља у породици које је суд одредио на основу закона	Зависи од изречене мере заштите од стране суда	Три месеца до три године казне затвора и новчана казна

Како је по средствима извршења и последици кривично дело из члана 194 КЗ идентично са неким другим кривичним делима, неће постојати идеални стицај са принудом (чл. 135 КЗ), тешком телесном повредом (чл. 121 КЗ), лаком телесном повредом (чл. 122 КЗ) или угрожавањем сигурности (чл. 138 КЗ), јер ће по принципу консумпције учинилац одговарати само за кривично дело насиље у породици за које је прописана тежа казна у односу на претходно наведена дела.⁷⁰ Историјски посматрано, кривично дело насиље у породици инкриминисано је још 1860. године Кривичним закоником Кнежевине Србије, који је прописивао да злостављање сродника представља тежи облик основног кривичног дела злоставе.⁷¹ Међутим, у савременој историји, у Републици Србији заштита жртава од насиља у породици започела је свој развој тек почетком овог века када је насиље у породици први пут одређено у закону као кривично дело. До 2002. године (9. марта) када је на снагу ступио Закон о изменама и допунама Кривичног закона Републике Србије од насиља у породици се могло заштитити неком од постојећих инкриминација са елементом

⁷⁰Савић, М., Микић, Д., Методика откривања и доказивања кривичног дела насиља у породици. Безбедност, безбедност бр. 3, Београд, Министарство унутрашњих послова, стр. 303.

⁷¹ Шаљић Е., Међедовић Е., Хакић Е., *Правна заштита жртава у Републици Србији*, Правни живот, бр. 1., 2014, стр. 35

насиља, односно силе или претње (телесне повреде, чл. 53 и 54; угрожавање сигурности, чл. 67; угрожавање опасним оруђем при тучи или свађи, чл. 56 КЗС и сл.) Реч је о инкриминацијама „општег карактера које ни у једном облику као обележје дела не познају лични однос учиниоца односно пасивног субјекта релевантног за насиље у породици (сродство или други однос који би упућивао на то да је реч о породици). Као пример инкриминације са елементима насиља (сексуалног) која грубо игнорише заштиту у одређеној породичној релацији, тачније брачној релацији, треба навести и (сада промењену) инкриминацију силовања код које је пасивни субјект могло бити само „женско лице са којим учинилац не живи у брачној заједници“.⁷² Нова инкриминација, насиље у породици (чл. 118а КЗС), послала је поруку потенцијалним насилницима да је насиље у породици кривично дело и то оно за чије је сузбијање држава посебно заинтересована. За ово дело се гони по службеној дужности (чиме се неутралишу проблеми везани за гоњење по приватној тужби и одговорност пребацује на државу, односно јавног тужиоца), а судећи по прописаним казнама поједини облици насиља у породици су апстрактно друштвено опаснији од дела са елементима насиља која улазе у његову правну конструкцију (лаке, тешке телесне повреде, угрожавање сигурности, угрожавање опасним оруђем при тучи или свађи). Ова инкриминација захтева и од државних органа посебно ангажовање како по питању пријављивања дела тако и по питању кривичног гоњења. Изменама и допунама Кривичног закона (*Службени гласник РС*, бр. 10/2002) у делу „Кривична дела против брака и породице“ додат је члан 118а „Насиље у породици“. У овом члану санкције које су биле предвиђене за учиниоца су новчана казна и казна затвора (од 6 месеци до „најмање десет година“). Заштита по чл. 118а КЗС ускраћује се брачним партнерима, ако не живе заједно, бившим брачним партнерима и када живе заједно (иако фактички, а још мање формални прекид заједнице не мора значити и престанак насиља), ванбрачним партнерима врло често и када живе заједно, а незаштићени су и чланови шире породице. Појам угрожавање обухвата оне делатности којима се ствара могућност повреде одређених добара и вредности. Код овог облика дела угрожава се спокојство, телесни интегритет и душевно стање. Појам телесног интегритета није споран, али одређене дилеме може изазвати значење израза спокојства, а

⁷² Јовановић С., *Кривичноправна заштита од насиља у породици-нова решења*, Наука, безбедност, полиција, Београд, 2006 год., стр. 82

посебно душевног стања. Спокојство, по правилу, означава осећање физичке и психичке сигурности, одсуство узнемиравања од стране неког лица, уверење да не прети никаква опасност и сл. Наиме, радња овог кривичног дела је изражена употребом трајног глагола, што значи да кривично дело постоји без обзира на то да ли је радња чињена једном или више пута према истом пасивном субјекту, тако да број поновљених радњи може бити од значаја само за одмеравање казне.⁷³

Нови Кривични законик донео је велике промене у области насиља у породици. Радња кривичног дела је одређена последично, али више не алтернативно као „повређивање или угрожавање“, већ је сада релевантно само угрожавање, од кога се штити не само телесни или душевни интегритет пасивног субјекта, већ и његово спокојство. Такође, до угрожавања може доћи и дрским или безобзирним понашањем, а употребу силе као начин извршења радње заменило је насиље. Новину у инкриминацији насиља у породици представља дрско и безобзирно понашање као начин извршења радње. Овај елемент се може тумачити према критеријумима који се користе код кривичног дела насилничког понашања из чл. 344 КЗС. То су сва она понашања која су у грубој супротности са општеприхваћеним правилима понашања, а могу се испољити како према људима (нпр. грубе вербалне непристојности), тако и према стварима (уништавање, оштећење ствари).

Наведени елемент као нов у инкриминацији насиља у породици несумњиво води проширењу заштите од насиља у породици укључујући у његов кривичноправни појам и акте који нису употреба силе или претње да ће се напасти на живот или тело. Ипак, пошто се ради о актима са недовољно прецизном садржином тумачење ће морати да финализује суд, при чему се упозорава на опасност од проширења инкриминације. Најважнија промена односила се на смањење санкција за учиноце. Сматрало се да су запрећене казне сувише високе и да би се блажим санкцијама постигла сврха позитивног утицаја на смањење броја кривичног дела. У периоду примене члана 118а критикован је рад судова због благе казнене политике. Као своју одбрану судови су истицали строгост законодавца и сматрали су, кроз праксу, да би требало променити Кривични законик. Међутим, и после

⁷³*Ibid.* стр. 86

ублажавања казни у Кривичном законнику судови су наставили са трендом благе казнене политике одредивши се за изрицање условне осуде као „најефикасније” мере.

Делимично усклађивање Кривичног законика и Породичног закона (чл. 198) уследило је додавањем става 5. у члану 194. којим је предвиђена санкција за учиниоца који прекрши меру заштите. Међутим, највећи проблем огледа се у немогућности изрицања мера заштите у кривичном поступку. Законодавац је изменама и допунама Кривичног законика из 2009. године у члану 79, ст. 1, додао тачку 10., према којем се учиниоцу може одредити забрана приближавања и комуникације са оштећеним, што ствара могућност веће заштите. Ипак, остаје отворено питање да ли ће суд и у којој мери примењивати ову меру.

Од 2006. године, па све до последњих измена и допуна Кривичног законика из 2009. године показало се да ублажавање казне није утицало на смањење броја кривичних дела, као ни на начин извршења. С тога је, под великим притиском невладиних организација, члан 194. претрпео нове измене. Следи кратак преглед врста санкција од увођења кривичног дела насиље у породици до измена и допуна члана 194. КЗ из 2009. године:

- 2002 - Новчана казна или казна затвора до три године;
- 2006 - Новчана казна или казна затвора до једне године;
- 2009 - Казна затвора од три месеца до три године;

Ако при извршењу дела из става 1. овог члана коришћено оружје, опасно оруђе или средство подобно да тело тешко повреди или здравље тешко наруши:

- 2002 - Казна затвора од шест месеци до пет година;
- 2006 - Казна затвора од три месеца до три године;
- 2009 - Казна затвора од шест месеци до пет година;

Ако је усред дела из става 1 и 2 овог члана наступила тешка телесна повреда или тешко нарушавање здравља, или су учињена према малолетном лицу:

- 2002 - Казна затвора од две до десет година;
- 2006 - Казна затвора од једне до осам година;
- 2009 - Казна затвора од две до десет година;

Ако је услед дела из става 1,2 и 3 овог члана наступила смрт члана породице:

- 2002 - Казна затвора најмање десет година;
- 2006 - Казна затвора од три до дванаест година;
- 2009 - Казна затвора од три до петнаест година;

Ко прекрши мере заштите од насиља у породици:

- 2006 - Новчана казна или казна затвора до шест месеци;
- 2009 - Казна затвора од три месеца до три године и новчаном казном.

Најтежи облик, постоји у случају да наступи смрт члана породице, када се учиниоцу може изрећи казна затвора од три до петнаест година. Како је последица овог облика насиља у породици смрт члана породице, потребно је осврнути се на разлику између овог дела и кривичног дела убиства, односно нехатног лишења живота. Обично убиство је лишавање живота другог лица које није праћено околностима које ово дело чине лакшим или тежим. Код обичног убиства законодавац не одређује никакве посебне описе, као што то чини код сваког другог убиства понаособ, а ако суд утврди да у конкретном случају постоји нека од посебних особина, назначених код осталих кривичних дела убиства, онда не постоји обично убиство. Према томе, дефиниција обичног убиства треба да се разуме у том смислу да одсуство тог посебног обележја јесте главна карактеристика овог кривичног дела.⁷⁴ Имајући у виду да је насиље у породици дело, које се по својој природи може извршити само са умишљајем, код најтежег облика овог дела, предвиђеног ставом четири, смрт члана породице, као тежа последица, обухваћена је нехатом извршиоца, а не умишљајем као што је то случај код убиства. Неопходно је утврдити и узрочну везу између радње извршења насиља у породици и смрти члана породице. Овај најтежи облик насиља у породици, разликује се од кривичног дела нехатног лишења живота по томе што је код нехатног лишења живота и сама радња извршења обухваћена нехатом учиниоца, док се код насиља у породици радња извршења

⁷⁴Таховић Ј., *Кривично право – посебни део*, Београд, 1961, стр. 74наведено према Коларић Д., *Кривична дела убиства de lege lata u de lege ferenda*, Наука, безбедност, полиција, Београд, бр. 2, 2015, стр. 152

предузима умишљајно, али се смрт може приписати нехату учиниоца. Законодавац не прави разлику у погледу тога да ли је пасивни субјект малолетно или пунолетно лице.⁷⁵

У вези са насиљем у породици јесте и нови облик тешког убиства: убиство члана породице који је претходно злостављан (чл. 114 КЗС) што се несумњиво може означити као напредак у остваривању заштите (генерално превентивне) од леталних последица насиља у породици и покушај да се узлазна путања насиља у породици заустави пре најтрагичнијег исхода, а ако не да се учинилац примереније санкционише. И код ове инкриминације, која је суштински везана за инкриминацију насиља у породици, стоје као спорна сва она питања која су споменута у вези са насиљем у породици. Пре свега, ко је члан породице? Сматра се да круг лица која могу бити у позицији пасивног субјекта треба одредити тако да појам члана породице не обухвати само претке и потомке, већ и лице које живи у трајнијој ванбрачној заједници, усвојиоца, усвојеника, храњеника, пасторка, очуха или маћеху, па и издржаване даље сроднике, али и несродна лица која учинилац издржава или им омогућава живот у заједничком домаћинству.⁷⁶

Посебан став односног члана КЗ представља одредба којом је, као посебан облик извршења дела, предвиђена ситуација када учинилац, коме је суд одредио неку од мера заштите од насиља у породици, прекрши ову забрану. У том случају, може се казнити казном затвора од три месеца до три године.

Иако суд има широка овлашћења да тумачи правне стандарде попут дрског и безобзирног понашања, они морају да се испитају пре свега имајући у виду конкретан случај, а затим суд мора да покаже нулту толеранцију према насиљу у породици, тако што ће настојати да, уз поштовање начела законитости, санкционише свако понашање које одступа од друштвено прихватљивог опхођења према члановима породице, а поготово према деци. Остаје нејасно, међутим, да ли је за постојање овог кривичног дела неопходан континуитет или је довољно да је радња извршена једном, односно, да ли је ово кривично дело трајног карактера. Уколико је радња извршења предузета само једном, релевантно је да ли та радња може да изазове последицу у виду угрожавања спокојства, телесног

⁷⁵ Јовановић С., *Кривичноправна заштита од насиља у породици-нова решења*, Наука, безбедност, полиција, Београд, 2006 год., стр. 86

⁷⁶ Ђорђевић, Ђ., *Нови облици тешких убиства у Предлогу Кривичног законика*, Правни живот, бр. 9, 2005, стр. 151

интегритета или душевног стања члана породице, и уколико је одговор потврдан, није потребно да се радња понови да би дело било довршено. Иако се на први поглед може учинити да један део инкриминације, који као радњу извршења предвиђа дрско и безобзирно понашање, захтева понављање, дилему, чини се, решава члан 112 тачка 30 КЗ, који предвиђа да, када је радња кривичног дела одређена трајним глаголом, дело је учињено и ако је радња извршена једном или више пута. Такође, из исте одредбе произилази закључак да више радњи предузетих према истом члану породице, неће бити више кривичних дела нити продужено кривично дело, већ једно кривично дело. Број поновљених радњи овде би могао бити од значаја само за одмеравање казне, али не и као услов за саму квалификацију, односно постојање овог кривичног дела.⁷⁷

Најзначајније празнине у законским решењима о насиљу у породици су:

- Недостају законска решења о прогањању.
- Постоје разлике у дефинисању члана породице у Кривичном законнику и Породичном закону.
- Интимни партнери који не живе заједно не сматрају се члановима породице.
- У случајевима насиља у породици не захтева се хитно поступање у кривичном поступку.
- Српско законодавство не познаје програме за насилне мушкарце. Па ипак, недавно су инициране обуке стручњака, као и неколико пилот програма.
- Не постоје посебне одредбе у вези узимања у обзир утицаја насиља над женама у случајевима када жене изврше кривично дело.

У случајевима насиља над женама не постоји ефикасан механизам за заштиту жртава у ситуацији када државни службеник пропусти да пријави случај или да предузме одговарајуће мере.⁷⁸

⁷⁷ Самарџић С., *Правни механизми заштите жена од насиља у породици и партнерским односима на нивоу Европске уније и Србије*, стр. 434

⁷⁸ Николић – Ристановић В., *Праћење примене законских решења о насиљу у породици у Србији: налази пилот истраживања*, UN Women, 2013, стр. 3

3.3. *Насиље у породици према Породичном закону*

У Србији је 2005. године донет Породични закон⁷⁹ који је први пут регулисао и насиље у породици. Пружање заштите и одредбама породичног законодавства од нарочите је важности, јер се на тај начин омогућује ефикаснија и бржа заштита жртве, с обзиром на то, да је поступак краћи, а мере су такве да су усмерене на спречавање и онемогућавање даљег вршења насиља.⁸⁰

Породични закон у својим одредбама прописује начелно забрану насиља у породици, као и да свако има, у складу са законом, право на заштиту од насиља у породици (чл. 10 ПЗ).

Породични закон насиље у породици дефинише као „понашање којим један члан породице угрожава телесни интегритет, душевно здравље или спокојство другог члана породице“, а затим конкретно наводи која се то све понашања могу сматрати насиљем у породици:

1. наношење или покушај наношења телесне повреде;
2. изазивање страха претњом убиством или наношењем телесне повреде члану породице или њему блиском лицу;
3. присиљавање на сексуални однос;
4. навођење на сексуални однос или сексуални однос са лицем које није навршило 14 година живота или немоћним лицем;
5. ограничавање слободе кретања или комуницирања са трећим лицима;
6. вређање, као и свако друго дрско, безобзирно и злонамерно понашање.⁸¹

Радње које предвиђа закон, сматрају се насиљем само уколико доведу до последице, односно до угрожавања телесног интегритета, душевног здравља или спокојства другог члана породице.⁸²

⁷⁹Службени гласник РС, бр. 18/2005, 72/2011, 6/2015

⁸⁰Ковачек-Станић Г., *Породично право*, Правни факултет у Новом Саду, Нови Сад, 2011, стр. 44

⁸¹Чл. 197 Породичног закона, Службени гласник РС, бр. 18/2005, 72/2011, 6/2015

⁸²Ковачек-Станић Г., *op. cit.*, стр. 44

Даље, предвиђено је и која лица се у смислу ПЗ сматрају чланом породице, и исти је доста проширен, поготово у односу на КЗ пре измена и допуна из 2009. године, те се тако члановима породице сматрају:

1. супружници или бивши супружници;
2. деца, родитељи и остали крвни сродници, те лица у тазбинском или адоптивном сродству, односно лица која везује хранитељство;
3. лица која живе или су живела у истом породичном домаћинству,
4. ванбрачни или бивши ванбрачни партнери;
5. лица која су међусобно била или су још увек у емотивној или сексуалној вези, односно која имају заједничко дете или је дете на путу да буде рођено, иако никада нису живела у истом породичном домаћинству.⁸³

Можемо приметити да је круг лица који ужива заштиту од насиља у породици доста широк, нарочито имајући у виду последњу тачку, односно лица која су била или се налазе у емотивној заједници без обзира да ли живе заједно. Свакако да је оваква одредба била пожељна и да је закон на овај начин пружио адекватну заштиту свим лицима која би се потенцијално могла наћи у ситуацији да трпе насиље.

Закон надаље, прописује мере које је суд надлежан да одреди у случају када дође до насиља у породици:

1. издавање налога за исељење из породичног стана или куће, без обзира на право својине односно закупа непокретности;
2. издавање налога за уселење у породични стан или кућу, без обзира на право својине односно закупа непокретности;
3. забрана приближавања члану породице на одређеној удаљености;
4. забрана приступа у простор око места становања или рада члана породице;
5. забрана даљег узнемиравања члана породице.⁸⁴

⁸³Чл. 197 Породичног закона, Службени гласник РС, бр. 18/2005, 72/2011, 6/2015

⁸⁴Чл. 198 Породичног закона

Чланом 198. је прописано:

(1) Против члана породице који врши насиље суд може одредити једну или више мера заштите од насиља у породици, којом се привремено забрањује или ограничава одржавање личних односа са другим чланом породице.

У тексту Нацрта ПЗ биле су предвиђене још две мере заштите од насиља у породици: обавезно лечење од алкохолизма и других болести зависности и обавезно саветовање или психијатријско лечење. Ове мере су изостављене из Предлога ПЗ, иако би биле од великог значаја⁸⁵, с обзиром на то да је у 37.2% случајева пријављеног насиља, насилник био под дејством алкохола.

3.4. Насиље у породици као прекршај према Закону о јавном реду и миру

Прекршаји су посебна врста кажњивих деликата у нашем праву, поред кривичних дела и привредних преступа. Представљају деликте лакше категорије од горе наведених деликата јер се њима нападају добра мање вредности него када су у питању кривична дела и привредни преступи, или су напади на њих мањег интензитета.⁸⁶ Прекршај је противправна скривљено извршена радња, која је прописом надлежног органа, одређена као прекршај. Велики број прекршаја против јавног реда и мира има елементе насиља у породици. Утврђено је, такође, да су „у предисторији“ кривичних дела насиља у породици управо прекршаји: више пута понављани прекршај против јавног реда и мира који има елементе насиља у породици довео је до кривичног дела. Ови прекршаји су специфични, јер се дешавају међу блиским сродницима. Под појмом јавног реда и мира подразумева се усклађено стање међусобних односа грађана настало њиховим понашањем на јавном месту и деловањем органа и организација у јавном животу ради обезбеђивања једнаких услова за остваривање људских и мањинских права и слобода грађана зајемчених Уставом.⁸⁷

Закон о јавном реду и миру у члану 7. прописује прекршај који се често наводи као први показатељ да је насиље у породици присутно у конкретном случају.

⁸⁵ Ковачек-Станић Г., *op. cit.*, 44

⁸⁶ Ђорђевић Ђ., *Прекршајно право*, Криминалистичко – полицијска академија, Београд, 2010. год, стр. 19.

⁸⁷ Чл. 3. ст. 1. Закон о јавном реду и миру, Службени гласник РС, бр. 6/2016 и 24/2018

Члан 7:

Ко свађом или виком нарушава јавни ред и мир или ствара узнемирење грађана - казниће се новчаном казном од 5.000 до 20.000 динара.

Ко нарушава јавни ред и мир или ствара узнемирење грађана, извођењем музичких и других садржаја, коришћењем музичких инструмената, радио и телевизијских пријемника и других звучних уређаја, као и механичких извора буке и звучних сигнала (мотора, сирена и сл.) - казниће се новчаном казном од 5.000 до 30.000 динара.

Ко прекршај из ст. 1. и 2. овог члана изврши у групи од три и више лица - казниће се новчаном казном од 20.000 до 50.000 динара. Под свађом се подразумева вербални сукоб два или више лица, најчешће праћен повишеним тоном и употребом погрдних и увредљивих израза, а под виком говор и испуштање гласова и звукова јаког интензитета. Ове две радње најчешће се врше истовремено, односно свађа је праћена виком, али да би представљале радњу овог прекршаја морају бити таквог интензитета и да се одигравају под таквим околностима да могу да доведу до ремећења јавног реда и мира или угрожавања безбедности грађана. Последица је само ремећење јавног реда или мира или угрожавање сигурности грађана. Као учинилац овог прекршаја може се појавити свако физичко лице.⁸⁸

У Члану 9 Закона о јавном реду и миру јасно је наведено да „Ко вређањем другог или вршењем насиља над другим или претњом нарушава јавни ред и мир казниће се новчаном казном од 20.000 до 100.000 динара или казном затвора од 10 до 30 дана. Ко изазивањем туче или учествовањем у њој нарушава јавни ред и мир - казниће се новчаном казном од 50.000 до 150.000 динара или казном затвора од 30 до 60 дана. Ко прекршај из ст. 1. до 2. овог члана изврши у групи од три и више лица - казниће се казном затвора од 30 до 60 дана. Под претњом се подразумева стављање неком лицу у изглед неко зло, чије наступање зависи од воље оног који прети, а то зло се састоји у нападу на живот или тело тог или њему неког блиског лица. Претња мора бити стварна, тј. објективно могућа, озбиљна и остварљива. Својом садржином, начином на који је изнесена и околностима под којима је дата, претња мора бити подобна да код онога коме се прети изазове страх, нелагодност, и неспокојство и да му на тај начин угрози његов осећај сигурности. Она не

⁸⁸Ђорђевић Ђ., *op. cit.* стр. 19

мора бити стварно остварива, нити онај који прети мора имати намеру да је заиста оствари, довољно је да онеме коме се прети изгледа као могућа и остварива. Последица овог прекршаја је угрожавање мира и спокојства и сигурности грађана.⁸⁹ Под вршењем насиља подразумева се примена нешто јаче физичке силе, подобне да изазове патњу или болове, али ипак недовољне да би довела до телесног повређивања.⁹⁰ Циљ учиниоца није толико у томе да жртву повреди, већ се више ради о томе да жртву увреди и понизи. Туча представља физичко обрачунавање између више лица које се састоји у међусобном задавању удараца, које се може вршити рукама или другим деловима тела (ногама, главом) или уз помоћ извесних оруђа, или каквих других предмета што тучи даје опаснији карактер. Под изазивањем туче подразумева се навођење другог (или других) да започну међусобно физичко обрачунавање, односно тучу. Навођење се састоји у утицању на другог да донесе одлуку о започињању туче. Под учествовањем у тучи подразумева се активно деловање у конкретном физичком обрачуну, при чему није од значаја да ли је поједини учесник све време учествовао у тучи или се у њу касније укључио, или је из ње иступио иако су остали наставили са тучом. И код овог прекршаја последица је угрожавање мира и спокојства и сигурности грађана.

У члану 25 Закона о ЈРМ јасно се дефинишу заштитне мере одузимања предмета, обавезног лечења зависника од алкохола и других психоактивних супстанци, обавезно психијатријско лечење, забрана приступа оштећеном, објектима или месту извршења прекршаја. За прекршаје из закона о Јавном реду и миру, поред казне, заштитне мере се могу изрећи под условима утврђеним законом којим се уређују прекршаји.

3.5. Насиље у породици према Закону о спречавању насиља у породици

Према Закону о спречавању насиља у породици, насиље у породици је акт физичког, сексуалног, психичког или економског насиља учиниоца према члану породице⁹¹. Ова дефиниција је једноставнија од дефиниције насиља у породици у Кривичном законнику и Породичном закону, али се њоме може обухватити велики број

⁸⁹*Ibidem*, стр. 78

⁹⁰*Ibidem*, стр. 78

⁹¹ Члан 3, став 3 Закона о спречавању насиља у породици

радњи извршења овог кривичног дела. Модус испољавања насиља у породици је различит и зависи од више фактора (коришћеног средства принуде, својства пасивног субјекта и друго.). На основу дефинисаног појма насиља у породици, види се да је појам преузет из саме Конвенције Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици.

Да би се овај закон могао примењивати у пракси, потребно је одредити и појмове физичког, сексуалног, психичког и економског насиља, пошто појмови нису дефинисани у самом Закону о спречавању насиља у породици.

Појам физичког насиља није дефинисан ни у Конвенцији Савета Европе о превенцији и борби против насиља над женама и насиља у породици, али подразумева употребу физичке снаге која представља напад на телесни интегритет неког лица. Сматра се под физичким насиљем и подразумева примена оружја, опасног оруђа и другог средства подобног да тело тешко повреди и здравље тешко наруши.

Појам сексуалног насиља је дефинисан у Конвенцији Савета Европе о превенцији и борби против насиља над женама и насиља у породици. Под сексуалним насиљем се подразумева вагинална, анална или орална пенетрација сексуалне природе на телу другог лица без њеног, односно његовог пристанка, коришћењем било ког дела тела, односно предмета, као и друге сексуалне радње са лицем без њеног, односно његовог пристанка и навођење другог лица на покушај сексуалних радњи са трећим лицем без њеног, односно његовог пристанка⁹².

Према Конвенцији Савета Европе о превенцији и борби против насиља над женама и насиља у породици психичко насиље представља намерно понашање којим се озбиљно нарушава психички интегритет неког лица принудом, односно претњама⁹³.

Појам економског насиља није одређен Конвенцијом Савета Европе о превенцији и борби против насиља над женама и насиља у породици, али се под њим подразумева економско угњетавање жртве од стране насилника (неједнака доступност заједничким средствима, ускраћивање, контролисање приступа новцу, спречавање запошљавања или образовања и стручног напредовања, ускраћивање права на власништво и сл.)

⁹² Члан 36 Конвенције Савета Европе о превенцији и борби против насиља над женама и насиља у породици

⁹³ Члан 33 Конвенције Савета Европе о превенцији и борби против насиља над женама и насиља у породици

Дефиниција насиља у породици дата у Закону о спречавању насиља у породици је постављена широко, јер се овај Закон примењује у активностима и сарадњи државних органа у сузбијању и других кривичних дела набројаних у члану 4, када су у вези са породицом као што су:прогањање (члан 138а КЗ); силовање (члан 178 КЗ); обљуба над немоћним лицем (члан 179 КЗ); обљуба са дететом (члан 180 КЗ); обљуба злоупотребом положаја (члан 181 КЗ); недозвољене полне радње (члан 182 КЗ); полно узнемиравање (члан 182а КЗ); подвођење и омогућавање вршења полног односа (члан 183 КЗ); посредовање у вршењу проституције (члан 184 КЗ); приказивање, прибављање и поседовање порнографског материјала и искоришћавање малолетних лица за порнографију (члан 185 КЗ); навођење детета на присуствовање полним радњама (члан 185а КЗ); запуштање и злостављање малолетног лица (члан 193 КЗ); насиље у породици (члан 194 КЗ); недавање издржавања (члан 195 КЗ); кршење породичних обавеза (члан 196 КЗ); родоскврнуће (члан 197 КЗ); трговина људима (члан 388 КЗ) и друга кривична дела, ако је кривично дело последица насиља у породици. Овај закон се поред наведеног, примењује и на пружање заштите и подршке жртвама кривичних дела.

3.6. Норме о забрани дискриминације старијих особа

Устав Републике Србије⁹⁴ у чл. 21. под називом „забрана дискриминације“ прописује да су пред Уставом и законом сви једнаки. Свако има право на једнаку законску заштиту, без дискриминације. Забрањена је свака дискриминација, непосредна или посредна, по било ком основу, а нарочито по основу расе, пола, националне припадности, друштвеног порекла, рођења, вероисповести, политичког или другог уверења, имовног стања, културе, језика, старости и осихичкоф или физичког инвалидитета.⁹⁵ Законом о забрани дискриминације⁹⁶ уређени су поступци заштите од дискриминације, као и општа забрана дискриминације, облици и случајеви дискриминације. Према овом закону изрази „дискриминација“ и „дискриминаторско поступање“ означавају свако неједнако поступање или неоправдано прављење разлике, односно пропуштање, у односу на лица или групе, на чланове њихпвох породица или њима блиска лица, на отворен или

⁹⁴Устав Републике Србије, *Службени гласник РС*, бр. 98/2006 и 115/2021.

⁹⁵Костић М., *ор. cit.* стр. 97.

⁹⁶Закон о забрани дискриминације, *Службени гласник РС*, бр. 22/2009 и 52/2021.

прикривен начин, а који се заснива на раси, држављанству, боји коже, прецима, националној припадности, језику, верским или политичким убеђењима, родном идентитету, полу, сексуалној оријентацији, имовном стању, рођењу, генетским особеностима, здравственом стању, инвалидитету, брачном и породичном статусу, осуђиваности, старосном добу, изгледу, чланству у политичким, синдикалним и другим организацијама и другим стварним, односно претпостављеним личним својствима (члан 2. ст. 1 тач. 1).⁹⁷

Под називом „Посебни случајеви дискриминације“ у глави III закона, прописано је да је забрањено дискриминисати лица на основу старосног доба. Стара лица имају право на достојанствене услове живота без дискриминације, а посебно, право на једнак приступ и заштиту од занемаривања и узнемиравања у коришћењу здравствених и других јавних услуга (члан 23).⁹⁸

Законом о забрани дискриминације за непоштовање предвиђене су и казнене одредбе. „Казнене одредбе“ прописане су у глави VIII према којима је предвиђено кажњавање новчаном казном од 10.000 до 100.000 динара за прекршај правно лице или предузетник, ако занемарује или узнемирава лице на основу старосног доба у пружању здравствених или других јавних услуга (чл. 23. став 1), док ће се новчаном казном од 5.000 до 50.000 динара казнити за прекршај одговорно лице у правном лицу, као и физичко лице (члан 58).⁹⁹

Закон о раду¹⁰⁰, такође, регулише права запослених која се односе и на питања старости, као и на забрану дискриминације оних који траже запослење или су већ запослени, између осталог и по питању старости. Забрањена је непосредна и посредна дискриминација лица која траже запослење, као и запослених, с обзиром на пол, рођење, језик, расу, боју коже, старост, трудноћу, здравствено стање, инвалидност, националну припадност, вероисповест, брачни статус, породичне обавезе, сексуално опредељење, политичко или друго уверење, социјално порекло, имовинско стање, чланство у

⁹⁷Костић М., *op. cit.* стр. 97-98.

⁹⁸*Ibid.*

⁹⁹*Ibid.*

¹⁰⁰Закон о раду, Службени гласник РС, број 24/2005, 61/2005, 54/2009, 32/2013, 75/2014, 13/2017-одлука УС, 113/2017, и 95 /2018-аутентично тумачење.

политичким организацијама, синдикатима или неко друго лично својство (члан 18). Непосредна дискриминација јесте свако поступање којим се особа која тражи запослење, као и запослени, ставља у неповољнији положај у односу на другу особу у истој или сличној ситуацији. Посредна дискриминација постоји када одређена наизглед неутрална одредба, критеријум или пракса ставља или би ставила у неповољнији положај у односу на друге особе- особу која тражи запослење, као и запосленог, због одређеног својства, статуса, опредељења или уверења из чл. 18. Закона (чл. 19). Законом је прописано да је дискриминација из чл. 18. забрањена у односу на: 1) услове за запошљавање и избор кандидата за обављање одређеног посла; 2) услове рада и сва права из радног односа; 3) образовање, оспособљавање и усавршавање; 4) напредовање на послу; и 5) отказ уговора о раду.¹⁰¹

Закон о здравственој заштити¹⁰² такође прописује забрану дискриминације и то у свом чл. 20, где ово начело прописује забрану дискриминације приликом приликом пружања здравствене заштите по основу расе, пола, старости, националне припадности, социјалног порекла, вероисповести, политичког или другог убеђења, имовног стања, културе, језика, врсте болести, психичког или телесног инвалидитета.

3.7. Спречавање насиља у породици

Све до 2002. године, на непостајање адекватних механизма заштите жртава породичног насиља код нас, као и на бројне погубне последице насиља у породици указивали су женски покрети у Србији, као и активности бројних криминолога/криминолошкиња и виктимолога/виктимолошкиња.¹⁰³ Државе стичу моралну и политичку обавезу потписивањем и ратификовањем међународних инструмената да законом забране кршење људских права жена, које се дешавају у породици, као и да предузимају одређене мере превенције и заштите. Све до средине 20. века, насиље у породици се у међународним оквирима није сматрало као друштвено негативно понашање. Владало је схватање да је насиље у породици приватна ствар и да се проблеми решавају у оквиру

¹⁰¹Костић М., *op.cit.* стр. 99.

¹⁰²Закон о здравственој заштити, „Службени гласник РС“, број 25/2019.

¹⁰³Костић М., *op. cit.* стр. 102.

породице, осим ако дође до тешких телесних повреда или до смрти члана породице. Тек седамдесетих година 20. века, дошла је промена по питању насиља породици, а томе су допринеле активности женског и других покрета за права жртава насиља у породици, који су лобирали за увођење ефикаснијих механизма заштите. Временом је завладало схватање да је насиље у породици криминалитет, да насиље у породици није приватна ствар чланова, као и да друштвена опасност није ништа мања од других видова криминалитета.¹⁰⁴ Почетком 21. века, иако се насиље у породици посматра као тип криминалитета, недовољно је истражено криминално подручје, а самим тим спада у тамну бројку криминалитета. Године 1982. Одељење за жртве у САД је у својим извештајима нагласило озбиљност испољавања насиља у породици, као и да је то веома сложена појава. Од стране Одељења за жртве је дата препорука држави да формира потпуно нову службу која ће се бавити насиљем у породици. Након тога основано је Одељења праћење насиља у породици, али је тек 1994. године Конгрес донео Закон о насиљу према женама.¹⁰⁵ Специфичност кривичног дела је то што жртве често одустају од сведочења, а на тај начин долази до немогућности да дело буде процесуирано, пресуђено или евидентирано.

Према Костић М. „у криминолошкој литератури се као видови испољавања наводе: злостављање деце, злостављање старих особа, физичко злостављање мушкараца. Од домаћих ауторки, на пример, Константиновић-Вилић, Николић-Ристановић и Костић насиље у породици (породично насиље, насиље у породичној заједници, кућно насиље) одређују као „примену физичке и психичке силе према члановима породице уз угрожавање и повређивање домена сигурности и односа поверења и испољавања контроле и моћи над члановима породице, без обзира да ли је у важећем законодавству предвиђено као кривично дело и да ли је извршилац насиља пријављен органима гоњења“.¹⁰⁶ Насиље у породици се може јавити у више облика: насиље у браку, насиље према члановима заједничког породичног домаћинства (најчешће према старим особама), насиље према деци“.¹⁰⁷ Жртве могу бити изложене насиљу у породици током целог живота, од детињства до дубоке старости, а последице могу бити бројне и битно утичу на ментално здравље и жртва и особа које посматрају насиље.

¹⁰⁴Костић М., *op. cit.* стр. 103.

¹⁰⁵Violent Crime Control and Law Enforcement Act of 1994, Public Law 103-322 (13 septembar 1994), Title IV, „Vilence Against Women“.

¹⁰⁶Konstantinović Vilić, S., Nikolić Ristanović, V., Kostić, M., *loc.cit.*

¹⁰⁷Sue Titus Reid, *Crime and Criminology*, McGraw-Hill, Florida State University, 2003., стр.214-219.

Што се тиче нашег кривичног законодавства, инкриминација насиља у породици није постојала све до 2002. године. Народна скупштина Републике Србије донела је 28.2.2002. године Закон о изменама и допунама Кривичног закона Републике Србије,¹⁰⁸ којим је у члану 118а предвиђено ново кривично дело „Насиље у породици“. До ступања на снагу овог закона, у случајевима насиља у породици, примењиване су одредбе Кривичног закона Републике Србије о лакој или тешкој телесној повреди и другим кривичним делима из домена општег криминалитета.¹⁰⁹

Кривичноправна заштита од насиља у породици пружа се у домаћем законодавству инкриминацијом под називом насиље у породици у Кривичном законнику Републике Србије из 2005. године (члан 194, групни заштитни објект „Кривична дела против брака и породице“). Према одредби Кривичног законика РС постоје четири облика извршења кривичног дела насиља у породици и то од најлакшег до најтежег (члан 194).¹¹⁰

Ако је услед дела из става 1. и 2. члана 194 КЗ наступила тешка телесна повреда или тешко нарушавање здравља или су учињена према малолетном лицу, учинилац ће се казнити затвором од једне до осам година. Четврти облик испољавања кривичног дела насиља у породици уједно и најтежи. Уколико услед поступака из става 1,2 и 3. члана 194. предвиђене су последице за учиниоца уколико прекрши мере заштите од насиља у породици које му је суд одредио на основу закона.¹¹¹

У Породичном закону најпре је одређено насиље у породици, тако да је то понашање којим један члан породице угрожава телесни интегритет, душевно здравље или спокојство другог члана породице (члан 197). Као облици испољавања насиља у породици сматрају се следећи поступци: наношење или покушај наношења телесних повреда; изазивање страха претњом убиства или наношења повреда члану породице или њему блиском лицу; присиљавање на сексуални однос; навођење на сексуални однос или сексуални однос са лицем које није навршило четрнаест година живота или немоћним лицем; ограничавање слободе кретања или комуницирања са трећим лицем; вређање, као и свако друго дрско, безобзирно или злонамерно понашање. Породични закон прописује широк круг лица која се сматрају члановима породице. То су: супружници или бивши

¹⁰⁸Закон о изменама и допунама Кривичног закона Републике Србије, Службени гласник РС, број. 10/2002

¹⁰⁹Костић, М., *op. cit.* стр. 106.

¹¹⁰*Ibid.*

¹¹¹*Ibid.*

супружници; деца, родитељи и остали крвни сродници, те лица у тазбинском или адоптивном сродству, односно лица која везује хранитељство; лица која живе или су живела у истом породичном домаћинству, ванбрачни партнери или бивши ванбрачни партнери; лица која су међусобно била или су још увек у емотивној или сексуалној вези, односно која имају заједничко дете или је дете на путу да буде рођено, иако никада нису живела у истом породичном домаћинству.¹¹²

Породични закон прописује мере заштите против насиља у породици (члан 198). Против члана породице који врше насиље, суд може одредити једну или више мера заштите од насиља у породици, којом се привремено забрањује или ограничава одржавање личних односа са другим чланом породице, Породични закон предвиђа пет врста мера заштите од насиља у породици: издавање налога за исељење из породичног стана или куће, без обзира на право својине односно закупа непокретности; издавање налога за уселење у породични стан или кућу, без обзира на право својине односно закупа непокретности; забрану приближавања члану породице на одређеној удаљености; забрану приступа у простор око места становања или места рада члана породице; забрану даљег узнемиравања члана породице. Мера заштите од насиља у породици може трајати највише годину дана. Породични закон прописује да је поступак у спору за заштиту од насиља у породици нарочито хитан. Прво рочиште заказује се тако да се одржи у року од осам дана од када је тужба примљена у суду. Другостепени суд је дужан да донесе одлуку у року од петнаест дана од када му је достављена жалба. Нарочити напредак у погледу остваривања заштите жртава насиља у породици остварен је одредбама Породичног закона којима се по први пут прописује обавеза вођења евиденције и формирање документације о насиљу у породици¹¹³

Аутономна покрајина Војводина донела је сопствену Одлуку о стратегији за заштиту од насиља у породици и других облика родно заснованог насиља у Аутономној Покрајини Војводини за период од 2008-2012.¹¹⁴ Као један од краткорочних циљева у Одлуци истиче се неопходност сензибилисања и едуковања запослених у релевантним институцијама за тешкоће с којима се суочавају жртве из специфичних друштвених група

¹¹²Костић М., *op. cit.* стр. 107-108.

¹¹³Костић М., *op. cit.* стр. 108-109.

¹¹⁴Одлука о стратегији за заштиту од насиља у породици и других облика родно заснованог насиља у Аутономној Покрајини Војводини за период од 2008-2012, „Сл. лист АП Војводине“, број 20/2008

(Ромкиње као жртве насиља, особе са инвалидитетом, избегле и расељене особе, сиромашне, старе и особе са села, особе различите сексуалне оријентације и др.). Развијање локалних планова деловања треба да буде у томе да се придруже медијским акцијама и кампањама против насиља у породици и насиља над женама, децом, старим и немоћним особама. У Одлуци се истиче да се родно засновано насиље најчешће изједначава с насиљем против жена и између осталог укључује и насиље које почини или одобри држава или њени представници/службеници према особама у институцијама-у школама, ученичким домовима, домовима за смештај деце без родитељског старања, домовима за стара и болесна лица, психијатријским институцијама, притворским установама и затворима.¹¹⁵

¹¹⁵Костић М., *op. cit.* стр. 110.

IV РЕЗУЛТАТ ИСТРАЖИВАЊА О СПРЕЧАВАЊУ НАСИЉА ПРЕМА ЧЛАНОВИМА ЗАЈЕДНИЧКОГ ПОРОДИЧНОГ ДОМАЋИНСТВА НА ТЕРИТОРИЈИ ПОЛИЦИЈСКЕ УПРАВЕ У НИШУ

4.1. Предмет истраживања

Из дефинисаног проблема истраживања, предмет истраживања обухвата спречавање насиља у породици према члановима заједничког породичног домаћинства на територији коју покрива Полицијска управа у Нишу.

4.1.1. Прелиминарно одређење предмета истраживања

Предмет истраживања је насиље у породици према члановима заједничког породичног домаћинства подручју Полицијске управе у Нишу. Сама природа насиља у породици говори о специфичном кривичном делу које као такво захтева посебну обученост припадника органа унутрашњих послова у циљу превенције и заштите жртава овог кривичног дела. Неопходно је и важно за само поступање полицијских службеника познавање посебности и карактеристика овог кривичног дела, посебно имајући у виду жртве насиља у породици као посебно осетљиве сведоке.

4.1.2. Теоријско одређење предмета истраживања

Кључни појмови који ће се користити приликом истраживања су:

Насиље у породици је понашање којим један члан породице угрожава телесни интегритет, душевно здравље или спокојство другог члана породице.

Појам жртве у ужем смислу обухвата лица чија су добра или права непосредно повређена или угрожена извршењем кривичног дела, односно кршењем међународно признатих норми о људским правима. Схваћен у ширем смислу, појам жртве би обухватио лица и друге субјекте (социјалне групе, колективе, друштво) чија су добра или права

непосредно или посредно повређена или угрожена извршењем кривичног дела или других кажњивих радњи, односно кршењем међународно признатих норми о људским правима. Најопштије, виктимизација подразумева страдање, односно процес постајања жртвом.¹¹⁶

Под жртвом насиља у породици подразумевамо лице које је изложено чину насиља у породици, са акцентом на старије особе. Упркос чињеници да су жене чешће жртве насиља у породици, мушкарци, деца, старије особе и лица са ограниченим способностима такође могу бити жртве насиља у породици. Породично насиље може да утиче на сваког, без обзира на пол, узраст, вероисповест, родни идентитет, сексуалну оријентацију, етничку, политичку припадност или други статус.

Полиција представља орган министарства унутрашњих послова, службеник тог органа и службеник одговарајућег иностраног органа који, у складу са међународним правом и другим законима предузима радње на територији Републике Србије, на њеном броду или ваздухоплову, као и други државни орган са полицијским овлашћењима, ако је другим законом одређено.

Кривични поступак је законом регулисано предузимање кривичнопроцесних радњи од стране кривичнопроцесних субјеката и то све у циљу доношења одлуке суда о кривичном делу, кривичној санкцији и другим процесним односима који су у вези са кривичним делом, а захтевају учешће и одлуке суда.

Сведок је лице за које се претпоставља да ће моћи да да обавештења о кривичном делу и учиниоцу и о другим важним околностима. То фактички значи да би лице добило својство сведока потребно је да буду испуњена два кумулативна услова: прво, да постоји вероватноћа да ће моћи да да обавештења о кривичном делу и учиниоцу и о другим важним околностима и друго, да буде позвано од стране органа поступка (јавни тужилац или суд) јер без позивања то лице не може стећи својство сведока колико год му биле познате одређене чињенице важне за кривични поступак. Поједини сведоци се због постојања одређених околности субјективног или објективног карактера појављују као посебно осетљиви па им је с тога неопходно одредити одговарајући положај у поступку. Сведок може бити посебно осетљив с обзиром на узраст, животно искуство, начин живота, пол, здравствено стање, природу, начин или последице извршеног кривичног дела.

¹¹⁶ Игњатовић Ђ., *Криминологија*, Правни факултет у Београду, Београд, 2008, стр. 12.

4.1.3. Операционално одређење предмета истраживања

Временско одређење предмета истраживања ће се односити на период од четири године, од 01.01.2019. године до 31.12.2022. године.

Просторно одређење предмета истраживања је територијална надлежност Полицијске управе у Нишу.

Дисциплинарно одређење предмета истраживања је вишеструко. Сам предмет истраживања припада већем броју научних дисциплина и то пре свега социологије, као основне науке о друштву и друштвеним односима, преко кривичног права, која се бави кривичним делима, затим кривично - процесног права, до незаобилазне криминолошке и виктимолошке научне дисциплине која се поред феномена насиља у породици бави самом жртвом, но у највећем делу ово истраживање ће припадати криминологији и виктимологији као научним дисциплинама.

Категоријално-појмовни апарат који ће бити коришћен усклађен је са терминологијом научних дисциплина које обрађују питања у вези са овом проблематиком.

4.2. Циљеви истраживања

Истраживање је замишљено као теоријско-емпиријско и један од најважнијих циљева ће бити теоријско сазнавање предмета истраживања, описивање актуелног стања појаве и стицање сазнања која би се могла применити у даљим истраживањима, и која би се усмерила на унапређивање правовременог реаговања у циљу спречавања насиља у породици над члановима заједничког породичног домаћинства и заштите жртава насиља у породици.

Циљ истраживања такође обухвата и долажење до сазнања везаних за примену Закона о спречавању насиља у породици, број поднетих кривичних пријава из чл. 194 КЗ РС на подручју Полицијске управе у Нишу, пол учиниоца кривичног дела насиље у породице према члановима заједничког породичног домаћинства, старосна структура

учиниоца наведеног кривичног дела, просторна дистрибуција КД из чл. 194 КЗ РС, средства извршена кривичног дела на подручју ПУ Ниш, број оштећених односно жртава кривичног дела насиље у породици, занимање оштећених лица, полна и старосна структура оштећених лица.

4.3. Методологија истраживања

У овом истраживању биће коришћене основне научне методе попут анализе и синтезе. У истраживању ће бити коришћене и друге основне научне методе попут генерализације и конкретизације, индукције и дедукције.

Метода прикупљања података анализе садржаја ће бити коришћена у истраживању постојећег научног фонда о мерама спречавања насиља у породици и заштите жртава насиља у породици. Анализа ће укључити и документациону анализу прикупљених предмета насиља у породици по којима су поступали полицијски службеници Полицијске управе у Нишу, затим докумената и реализованих истраживања и објављених студија или монографија невладиних организација, податке у појединим страним часописима или радовима, као и на званичне статистичке податке државних органа, пре свега Министарства унутрашњих послова или невладиног сектора у виду статистичких извештаја или других доступних статистичких података. Статистички методи ће бити коришћени за обраду емпиријских података и приказ добијених резултата.

4.4. Резултат емпиријског истраживања о спречавању насиља према члановима заједничког породичног домаћинства у току 2019, 2020, 2021 и 2022. године на територији Полицијске управе у Нишу

Закон о спречавању насиља у породици почео је да се примењује 01.06.2017. године, и оно што се свакако може истаћи као једна од добрих новина јесте ажурно вођење података, односно евиденција о примени овог закона од самог почетка примене се води ажурно, најпре ручно, а шест месеци касније и електронски преко апликације МУП-а. Следећи подаци су званични подаци Министарства унутрашњих послова, а односе се на

Полицијску управу у Нишу на период од 01.01-31.12.2019, 01.01-31.12.2020, 01.01-31.12.2021. године, 01.01-31.12.2022.

Табела 2: Укупан број кривичних дела из чл. 194 КЗ РС и број дела евидентираних од стране Полицијске управе у Нишу, као и упоредни број КД по годинама, 2019, 2020, 2021, 2022. година.

ПОЛИЦИЈСКА УПРАВА У НИШУ		КД из чл. 194 КЗ РС	
		Број кривичних пријава	Број дела
Године	2019.г.	209	212
	2020.г.	154	155
	2021.г.	150	153
	2022.г.	126	132

Број евидентираних кривичних дела из чл. 194 КЗ РС догађаја у којима су предузете мере и радње од стране надлежног полицијског службеника Полицијске управе у Нишу за четири године како је наведено у табели износи 639 кривичних дела, стим што је у 2019. години било највише кривичних дела 209 на територији Полицијске управе у Нишу. Међутим, оно што не видимо из овог броја јесу информације о томе колико је писаних, а колико усмених пријава, колико је пријава из надлежних органа и институција, попут Центра за социјални рад, а колико је пријава од стране жртве самог насиља, односно осталих чланова породице, као ни пријава за које није поднета кривична пријава.

Табела 3: Просторна дистрибуција КД из чл. 194 КЗ РС на подручју ПУ Ниш

Број дела		КД из чл. 194 КЗ РС								
		Број дела	Продавнице	Бензинске пумпе	Путеви	Улице	Неограђена дворишта	Станови, куће и објекти за становање	Викендице	Остало
ПУ НИШ	2019	212			3	14	11	180		4
	2020	155			1	12	8	130	1	3
	2021	153			1	6	9	133		4
	2022	132	1	1		5	8	115		2

Увидом у Табелу број 3., а која се односи на просторну дистрибуцију КД из чл. 194 КЗ РС, долазимо до податка да је највећи број кривичних дела извршен у становима, кућама, као и објектима за становање, али није мали број ни извршених кривичних дела на јавном месту, као што је пут или улица.

Табела 4: Средство извршења за КД из чл. 194 КЗ РС на подручју ПУ Ниш

Број дела		Кривична дела из чл. 194 КЗ РС							
		Средства извршења КД - сва	Цев	Летва	Палица	Мотка	Физичка сила	Мобилни телефон	Алкохол
ПУ НИШ	2019	212		1	1				
	2020	155	1				4		
	2021	153					2		
	2022	132				1	4	1	1

Ако узмемо у обзир средство извршења КД из чл. 194 КЗ РС на подручју ПУ Ниш, увидом у табелу бр. 4 долазимо до сазнања да је у највећем броју кривичних дела за задати временски период средства извршења у „стицају“, односно да је поред физичке снаге коришћен још неки предмет, као што је цев, летва, палица, мобилни телефон и друго.

Табела 5: Полна и старосна структура оштећених лица за КД из чл. 194 КЗ РС на територији Полицијске управе у Нишу, од 01.01.2019. г. до 31.12.2019. године

Година Пол	2019		Укупно по узрасту
	МУШКИ	ЖЕНСКИ	
Узраст			
До 6	1		1
Преко 60	7	2	9
7-11		1	1
15-17		2	2
18-20		3	3
21-30	6	4	10
31-40		5	5
41-50	6	6	12
51-60		3	3
Укупно	20	26	46

У току 2019. године према табели бр. 5, према члановима заједничког породичног домаћинства евидентирано је укупно 9 кривичних дела, која се односе на особе које су старије од 60 година, а имајући у виду пол жртава, можемо рећи да је већем броју оштећених мушког пола и углавном се ради о насиљу сина усмерено према родитељу-оцу или мајци.

Табела 6: Полна и старосна структура оштећених лица за КД из чл. 194 КЗ РС на територији Полицијске управе у Нишу, од 01.01.2020. г. до 31.12.2020. године

Година	2020		Укупно по узрасту
	МУШКИ	ЖЕНСКИ	
ПОЛ			
Узраст			
Преко 60	5	4	9
15-17		1	1
18-20		1	1
21-30		2	2
31-40		3	3
41-50		5	5
51-60		2	2
Укупно	20	18	23

Табела број 6 показује да је број жртава у току 2020. године, а који се односи на узраст преко 60 година износи 9, од чега 5 особа мушког пола и 4 особа женског пола. Поред насиља у породици које извршено према старијим људима, видимо да је велики број извршених насиља, према особама средње доби, али има и евидентираног случаја према малолетнику.

Табела 7: Полна и старосна структура оштећених лица за КД из чл. 194 КЗ РС на територији Полицијске управе у Нишу, од 01.01.2021. г. до 31.12.2021. године

Година	2021		Укупно по узрасту
	МУШКИ	ЖЕНСКИ	
Пол			
Узраст			
Преко 60	5	3	8
12-14	2		2
18-20		2	2
21-30	1		1
31-40	1	5	6
41-50	3	2	5
51-60	2	2	4
Укупно	14	14	28

У току 2021. године, у Табели број 7, приказана је полна структура оштећених лица где се јасно види, да је насиље у породици према члановима заједничког породичног домаћинства евидентирано у укупно 8 случаја, према пет особа мушког пола и према три особе женског пола.

Табела 8: Полна и старосна структура оштећених лица за КД из чл. 194 КЗ РС на територији Полицијске управе у Нишу, од 01.01.2022. г. до 31.12.2022. године

Година Пол	2022		Укупно по узрасту
	МУШКИ	ЖЕНСКИ	
Узраст			
До 6	1	2	3
Преко 60	7	16	23
7-11	3	2	5
12-14		3	3
15-17	2	4	6
18-20	1	7	8
21-30	6	17	23
31-40	3	21	24
41-50	6	14	20
51-60	7	9	16
Укупно	36	95	131

Табела број 8, показује да је у току 2022. године, извршено 131 кривично дело насиља у породици према лицима оба пола, а како је акценат у овом мастер раду према особама заједничког породичног домаћинства долазимо до податка да је број оштећених особа старости преко 60 година, укупно 23, од чега 7 особа мушког пола и 16 особа женског пола.

Табела 9: Број оштећених лица по занимању за КД из чл. 194 КЗ РС на територији
Полицијске управе у Нишу, од 01.01.2019. г. до 31.12.2019. г.

Година Занимање	2019	Укупно по занимању
Без занимања	7	7
Дете	3	3
Домаћица	14	14
Фризер	1	1
Медицинска сестра	1	1
Пензионер	8	8
Пољопривред.-остали	1	1
Радник	12	12
Васпитач	1	1
Возач	1	1
Земљорадник	1	1
Укупно по години	50	50

У Табели број 9, приказан је број оштећених лица по занимању за КД из чл. 194 КЗ РС на територији ПУ Ниш у току 2019. године, где се јасно види да је према пензионерима извршено укупно 8 кривичних дела, док је највећи број дела извршен према домаћицама и радницима.

Табела 10: Број оштећених лица по занимању за КД из чл. 194 КЗ РС на територији Полицијске управе у Нишу, од 01.01.2020. г. до 31.12.2020. г.

Година Занимање	2020	Укупно по занимању
Без занимања	4	4
Домаћица	8	8
Медицинска сестра	3	3
Пензионер	6	6
Пољопривред.-остали	1	1
Радник	1	1
Укупно по години	23	23

У току 2020. године, према Табели бр. 10, извршено је укупно 6 кривичних дела из чл. 194 КЗ РС према пензионерима, што после занимања домаћица, представља највећи број извршених кривичних дела према занимању оштећених. Подаци из ове табеле нам указују да је на територији Полицијске управе у Нишу, јако велики број кривичних дела насиље у породици извршен према члановима заједничког породичног домаћинства, односно према старијим особама.

Табела 11: Број оштећених лица по занимању за КД из чл. 194 КЗ РС на територији Полицијске управе у Нишу, од 01.01.2021. г. до 31.12.2021. г.

Година Занимање	2021	Укупно по занимању
Дете	1	1
Домаћица	6	6
Непознато	1	1
Пензионер	6	6

Пољопривред.-остали	1	1
Радник	10	10
Ученик	2	2
Војно лице	1	1
Возач	1	1
Укупно по години	29	29

У току 2021. године, на територији Полицијске управе у Нишу, према занимању оштећених извршено је укупно 6 кривичних дела насиља у породици из чл. 194 КЗ РС где је оштећени био пензионер, а велики број кривичних дела је извршен над жртвама које су по занимању радници, домаћице, али је било и извршених дела према особама које су по занимању ученици, војна лица, возачи, као и деца.

Табела 12: Број оштећених лица по занимању за КД из чл. 194 КЗ РС на територији Полицијске управе у Нишу, евидентирана у периоду од 01.01.2022. г. до 31.12.2022. г.

Година Занимање	2022	Укупно по занимању
Без занимања	5	5
Бравар	1	1
Дете	9	9
Домаћица	25	25
Конобар	1	1
Кројач кожне одеће	1	1
Медицинска сестра	3	3
Непознато	9	9
Пензионер	13	13

Пољопривред.-остали	1	1
Радник	55	55
Студент	1	1
Ученик	7	7
Возач	1	1
Укупно по години	132	132

У Табели број 12, која се односи на број оштећених лица по занимању за кривично дело из чл. 194 КЗ РС, можемо видети да је према пензионерима извршено укупно 13 кривичних дела, према радницима 55, према деци 9, а према домаћицама укупно 25 кривичних дела.

Ако узмемо обзир упоредну анализу за четири године, како је приказано у претходним табелама, јасно се види да је број кривичних дела извршених према члановима заједничког породичног домаћинства на територији Полицијске управе у Нишу, јако велики, што мора бити аларм за поступање социјалних служби, као служби безбедности ради адекватне заштите старијих људи од свих облика насиља.

Старосна структура могућих учиниоца кривичног дела насиље у породици указује да је највећи број учиниоца старости од 21 до 60 године живота, што нам указује на то да је могући учинилац зрела особа, односно радно способна личност. Такође, овај податак нам говори и то да највећи проценат кривичних дела насиље у породици чине управо лица која се налазе у пуној физичкој снази. Када говоримо о сродству жртве са могућим учиниоцем насиља у породици, видимо да је то најчешће супруга и невенчана супруга могућег учиниоца. Отац и мајка могућег учиниоца је такође једна од најчешћих жртава насиља у породици према члановима заједничког породичног домаћинства.

У разговору са инспекторима групе за сузбијање насиља у породици у Полицијској управи у Нишу, дошло се до сазнања да насиље у породици према члановима заједничког породичног домаћинства најчешће врше особе мушког пола и усмерено је према родитељима, али има случајева насиља у породици према ташти или тасту, као и другим

ближним сродницима. За ово кривично дело, најчешће се сазнаје преко трећег лица, рођака или комшије који пријављује наведено кривично дело полицији.

Карактеристике насилника су такве да се ради о особама у пуној снази, често слабијег имовног снања, углавном без сталног запослења, у највећем броју случајева немају високо образовање нити основану породицу. Такође често се ради о особама које конзумирају, у већој мери, алкохол, конзумирају дрогу, а склони су и коцкању. Обично су у младости родитељи финансијски задовољавали њихове потребе за пороцима, а проблем настаје када они због старости, болести, или других разлога то више не могу пратити. Такође, насилници често врше насиље према члановима заједничког породичног домаћинства и када желе да имање или стамбене објекте пренесу на своје име и веома често уцењују жртве на разне начине.

Веома интересно је и то што жртве овог кривичног дела обично не сведоче на суду, већ су увек на страни свог детета. Тако да је веома мали број кривичних дела који се процесуира, а на тај начин они насилницима дају само „ветар у леђа“ да наставе са вршењем овог кривичног дела. Жртве насиља у породици не сведоче против насилника, најчешће из разлога сопствене гриже савести, јер криве себе да су погрешили у васпитању свог детета и то им веома тешко пада.

Такође у разговору са инспекторима Полицијске управе у Нишу, дошло се до сазнања да имамо и случајева где су насилници старији људи. Обично се ради о пензионерима који су били војна лица или полицајци и навикли да живе по одређеним правилима која се умногоме косе са модерним начином живота, као и са начином живота који живе њихови млађи чланови породице. Често из тог незадовољства настаје насиље које је усмерено према свом партнеру, јер млађи чланови породице не обраћају пажњу на негодовање старијег лица. Поред наведених узрока настанка кривичног дела насиље у породици према члановима заједничког породичног домаћинства, у нашој земљи, у културолошком смислу, старијих људи влада мишљење да исти не треба да буду смештени у установе за смештај и бригу старијих особа. Често због посла и других приватних обавеза, млађи занемарују адекватну бригу о старијим особама, а старији не желе боравак у геронтолошком центру. На такав начин долази до свађа и препирки који се на крају завршавају насиљем у породици према члановима заједничког породичног домаћинства.

ЗАКЉУЧАК

Према истраживањима Виктимолошког друштва Србије, у нашој земљи свака трећа жена трпи физичко, а свака друга психичко насиље од садашњег или бившег партнера. Свакако, ова бројка постаје још страшнија у случајевима породица у којима има деце јер свако насиље у таквој породици, истовремено је и насиље над децом.

Постоји више различитих начина за спас из такве заједнице. Најбољи је свакако одлазак, иако самим одласком насиље не престаје одмах, јер су истраживања показала да се одласком, на дужи рок, жртва успева спасити. Оно што се јавља као проблем је питање где жртва може да оде, јер су најчешће њени контакти са пријатељима и породицом прекинути управо због насилника. Значај „сигурних кућа” је, стога, из дана у дан све већи. Такође бројне су и невладине организације које се баве овим проблемом, које, између осталог, пружају и бесплатну правну помоћ.

Иако је кривично дело насиље у породици преко једне деценије део правног система, односно кривичног законодавства у нашој земљи, јавно мњење у Србији има утисак да се никада није више говорило о насиљу у породици и самим тим стиче се утисак да је ово кривично дело у експанзији. Ситуација на терену није баш таква. Наиме, сензационалистички приступ медија овој теми умногоме ствара горе наведену, погрешну слику. Насиље у породици свакако јесте свеprisутна појава, али оно као такво захтева озбиљан ангажман пре свега стучних лица из различитих области са различитим приступом. У раду је наведено да су узроци насиља у породици бројни, управо из тог разлога и приступ решавања овог проблема мора бити разнолик. Велики недостатак је отклоњен предвиђањем кривичног гоњења по службеној дужности за све његове облике без обзира да ли је жртва дала свој пристанак или не. Насиље у породици представља друштвено опасно понашање, на које се мора реаговати кривичноправним механизмима.¹¹⁷

Лоша страна постојећег система се огледа у околности да се постојеће решење ослања на чисто репресивне мере, које у друштву, какво је наше, не може бити довољно и ефикасно средство за сузбијање насиља. Напротив, у одсуству заштитних, односно превентивних и куративних мера безбедности, односно без комбиновања превентивних и

¹¹⁷Самарцић С., *Правни механизми заштите жена од насиља у породици и партнерским односима на нивоу Европске уније и Србије*, Зборник радова Правног факултета, Нови Сад 2012, 46(4). стр. 440

репресивних мера кроз предвиђање кривичне одговорности за кршење заштитне мере, тешко да се може говорити о постојању основа за постизање адекватне правне заштите жртава насиља у породици.¹¹⁸ Када говоримо о мерама заштите жртве насиља у породици у току кривичног поступка једно од постојећих решења у теорији, предлаже да се поступак води без учешћа саме жртве. Наиме, полиција би након добијања пријаве од стране жртве прикупила све неопходне доказе, дакле све материјалне доказе до којих се може доћи (фотографије, извештаји лекара итд.) као и само сведочење жртве које би се спровело на начин да те изјаве буду увек доступне у судском поступку (видео снимање или само снимак разговора). Овакав начин вођења поступка би умногоме заштитио жртву јер би се пре свега избегла секундарна виктимизација, и омогућио би јој се нормалан наставак живота без излагања стресу који кривични поступак са собом носи. У сузбијању насиља у породици неопходан је мултисекторски приступ, и координација свих државних институција задужених за решавање једног дела овог проблема. Неопходно је унапредити сарадњу између судова који воде кривични поступак и оних који воде парнични. Уколико ова два поступка, односно поступајуће судије, не би били на одређени начин координисани, могло би да дође до различитог тумачења, па самим тим и супротних резултата у погледу изречених мера, односно санкција. Из ових разлога предлаже се оснивање посебних судова или посебних одељења у оквиру редовних судова који би се бавили искључиво насиљем у породици. На тај начин би се осим усаглашеног рада суда добила и специјализација судија што би умногоме олакшало поступак жртвама кривичног поступка. Свакако ова специјализација би била решење и за адвокате, који би стицањем знања из области права које се односи на насиље у породици, као веома осетљивој и специфичној области постали много ефикаснији и самим тим би пружили адекватнију подршку односно захтевали би адекватнију заштиту жртве.

Најважније је да жртва зна да није сама, и да она није крива за насиље које јој се дешава. Саветовалишта и психолози саветују да се о насиљу прича да би се људи едуковали, и да уколико приметите нешто, то и пријаве, и тако можда некога спасу. Излажење из насиља представља дуготрајан процес, али свака помоћ је жртви добродошла, зато не затварајмо очи пред насиљем, јер за њега нема оправдања.

¹¹⁸*Ibid.* стр. 440

ЛИТЕРАТУРА

Извори на српском језику

1. Ajduković M., *Određenje i oblici nasilja u obitelji - nasilje nad ženom obitelji*, Društvo za psihološku pomoć, Zagreb, 2000.
2. Бошковић Д., Етиолошка обележја насиља у породици, Полиција, безбједност, грађани бр. 1/09, Бања Лука, 2009.
3. Бошковић Д., Спречавање насиља у породици, Безбедност, бр.3, Београд, Министарство унутрашњих послова Републике Србије, 2009. година, стр. 93. Давидовић М., „Наследна основа старости и старења“, Геронтологија бр. 1, Београд, 1993.
4. Дрча, Ј., „Психологија и старост“, Социјална мисао, Београд, јануар-јун, 1-2/2000.
5. Ђорђевић, Ђ., Нови облици тешких убистава у Предлогу Кривичног законика, Правни живот, бр. 9, 2005.
6. Ђорђевић Ђ., Прекршајно право, Криминалистичко – полицијска академија, Београд, 2010.
7. Златић, Н., Јекић-Брадајић, Г, Радовановић, С., Насиље у породици са оствртом на природу односа између извршиоца и жртве. Зборник радова са научно-стручног скупа међународним учешћем- Тара, Том 3, Београд, Криминалистичко-полицијска академија, Фондација „Ханс Зајдел“, 2014. година.
8. Игњатовић Ђ., Криминологија, Правни факултет у Београду, Београд, 2008.
9. Игњатовић Ђ., Криминологија, Номос, Београд, 1996.
10. Игњатовић Ђ., Симеуновић-Патић Б., Виктимологија, Београд, 2011.
11. Јањић-Комар М., Кораћ Р., Поњевић З., Породично право, ор. Cit., стр. 41. Наведено према Бошковић Д., Етиолошка обележја насиља у породици, Полиција, Безбједност, грађани бр. 1/09, Бања Лука, 2009, стр. 201 Јовановић С., Кривичноправна заштита од насиља у породици-нова решења, Наука, безбедност, полиција, Београд, 2006 год., стр. 86 право, Правни факултет у Новом Саду, Нови Сад, 2011.
12. Јовановић С., Кривичноправна заштита од насиља у породици-нова решења, Наука, безбедност, полиција, Београд, 2006.
13. Konstantinović Vilić, S., Nikolić Ristanović, V., Kostić, M., Kriminologija, Centar za publikacije pravnog fakulteta u Nišu, Niš, 2012.
14. Konstantinović Vilić S., Nikolić Ristanović B., Kriminologija, Pravni fakultet u Nišu, Niš, 2003.
15. Костић М., Виктимитет старих људи, Правни факултет Универзитета у Нишу, Центар за публикације, Социјална мисао, издавачко предузеће д.о.о., Београд, Ниш, 2010.
16. Коларић Д., Кривична дела убиства de lege lata и de lege ferenda, Наука, безбедност, полиција, Београд, бр. 2, 2015.
17. Милић А., Породица-дијалог историје и социологије, Рађање модерне породице, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1998.
18. Манојловић, П., „Сиромаштво старих“, социјална мисао, јануар-март, 1/2007.
19. Милутиновић М., Криминологија, Савремена администрација, Београд, 1990.
20. Миловановић, И. Кривичноправна заштита од насиља у породици у Републици Србији-предности и недостаци. Зборник радова са научно-стручног скупа међународним учешћем- Тара, Том 3, Београд, Криминалистичко-полицијска академија, Фондација „Ханс Зајдел“, 2016, година.

21. Милисављевић, Б., Преглед међународне регулативе у области спречавања насиља у породици. Зборник радова са научно-стручног скупа међународним учешћем- Тара, Том 3, Београд, Криминалистичко-полицијска академија, Фондација „Ханс Зајдел“, 2014.
22. Марковић, С., Поступање полиције приликом спречавања насиља у породици на локалном подручју. Зборник радова са научно-стручног скупа са међународним учешћем – Тара. Том 2. Београд: Криминалистичко-полицијска академија, Фондација „Ханс Зајдел“, 2014.
23. Николић – Ристановић В., Од жртве до затворенице- Насиље у породици и криминалитет жена, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, 2000.
24. Николић-Ристановић В., Кривично дело насиље у породици у друштвеном контексту и правном систему Србије и Црне Горе, Темида, Београд, бр. 2-03.
25. Николић – Ристановић В., Праћење примене законских решења о насиљу у породици у Србији: налази пилот истраживања, UN Women, 2013.
26. Пантелић Н., Насиље у породици – Практикум за поступање полицијских службеника, Београд, 2007.
27. Пантелић Н., Насиље у породици- Практикум за поступање полицијских службеника, Београд, 2007.
28. Радовановић М., Насиље у породици – Национални план акције за жене СРЈ, Београд, 2000.
29. Суботић Д., Социологија, Београд, 2005.
30. Субошић Д., Организација и послови полиције, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2010.
31. Самарцић С., Правни механизми заштите жена од насиља у породици и партнерским односима на нивоу Европске уније и Србије, Зборник радова Правног факултета, Нови Сад 2012.
32. Спасић, Д., Радовановић, С., Људска безбедност и насиље у породици у европском простору. Зборник радова са научно-стручног скупа међународним учешћем- Тара, Том 3, Београд, Криминалистичко-полицијска академија, Фондација „Ханс Зајдел“, 2016. година.
33. Савић, М., Микић, Д., Методика откривања и доказивања кривичног дела насиља у породици. Безбедност, безбедност бр. 3, Београд, Министарство унутрашњих послова.
34. Таховић Ј., Кривично право – посебни део, Београд, 1961.
35. Šeparović Z., Viktimologija – studije o žrtvama, Zagreb, 1985.
36. Шаљић Е., Међедовић Е., Хакић Е., Правна заштита жртава у Републици Србији, Правни живот, бр.1., 2014.

Извори на страном језику

1. Miles J., Domestic violence у J. Herring. (ур.) Family Law: Issues, Debates, Policy, Cullompton, Willian, 2001.
2. Stuart A. Queen and jeannette r. Gruener, (1940) Social Pathology, New Jork: Thomas Y. Crowell Company.
3. Julha, M. (1995) „Is childlessness a risk factor in old age?“ Amsterdam: Thurd European Congress of Gerontology, 30 August -2 Septembar 1995, Section V, no. 048.1093.

4. Sue Titus Reid, *Crime and Criminology*, McGraw-Hill, Florida State University, 2003.
5. Violent Crime Control and Law Enforcement Act of 1994, Public Law 103-322 (13 septembar 1994), Title IV, „Vilence Against Women“.
6. Social Gerontology: „The Old and their Families“, <http://www.trinity.edu/cmkearl/ger-fam.html>, преузето: 15.6.2023.
7. Social Gerontology: „Politics of Aging: Government Agencies and the Aging Network“, <http://www.trinity.edu/cmkearl/ger-fam.html>, преузето: 15.6.2023.

Правни прописи

(закони, правилници, стратегије, конвенције, декларације,
протоколи, одлуке, уговори, извештаји)

1. Устав Републике Србије, *Службени гласник РС*, бр. 98/2006 и 115/2021.
2. Кривични законик, *Службени гласник РС*, бр. 85/2005, 88/2005 – испр. 107/2005 - испр. 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 и 35/2019.
3. Закон о јавном реду и миру, *Службени гласник РС*, бр. 6/2016 и 24/2018.
4. Закон о прекршајима, *Службени гласник РС*, 65/2013, 13/2016, 98/2016, одлука УС, 91/2019, 91/2019-др. закон и 112/2022-одлука УС.
5. Закон о забрани дискриминације, *Службени гласник РС*, бр. 22/2009 и 52/2021.
6. Законик о кривичном поступку, *Службени гласник РС*, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021-одлука УС и 62/2021-одлука УС.
7. Закон о изменама и допунама Кривичног закона Републике Србије, „*Службени гласник РС*“, бр. 10/2002.
8. Закон о здравственој заштити, *Службени гласник РС*, бр. 25/2019.
9. Закон о раду, *Службени гласник РС*, бр. 24/2005, 61/2005 и 54/2009, 32/2013, 75/2014, 13/2017, одлука УС, 113/2017 и 95/2018-аутентично тумачење.
10. Породични закон, *Службени гласник РС*, бр. 18/2005, 72/2011, 6/2015.
11. Закон о спречавању насиља у породици, *Службени гласник РС*, бр. 94/2016, 10/2023-др. закон.
12. Конвенција Савета Европе о превенцији и борби против насиља над женама и насиља у породици.
13. Конвенција о правима детета, Резолуција УН, бр. 44/25, од 20.11.1989. год
14. Уједињене нације, Декларација о елиминацији насиља над женама број 48/104 донета 20.03.1993. године.
15. Одлука о стратегији за заштиту од насиља у породици и других облика родно заснованог насиља у Аутономној Покрајини Војводини за период од 2008-2012, „Сл. лист АП Војводине“, број 20/2008.

САЖЕТАК И КЉУЧНЕ РЕЧИ

У овом мастер раду, под називом Насиље према члановима заједничког породичног домаћинства, акценат ће бити на старијим особама породичног домаћинства. Биће речи о појму насиља у породици, о узроцима и облицима насиља у породици, жртвама насиља у породици, о међународним и домаћим законима и документима, који се односе на сам појам и кривично дело насиља у породици, као и о спречавању виктимизације остарелих особа. Такође, биће речи и о историјском развоју насиља у породици у законима Републике Србије, као и садашњим трендовима у нашем кривичном и прекршајном законодавству, а који се односе управо на насиље у породици. Један део рада ће обухватати позитивно-правно решење кривичноматеријалног, кривичнопроцесног и прекршајноматеријалног односно прекршајнопроцесног законодавства. На крају рада ће се приказати резултати до којих се дошло приликом емпиријског истраживања о кривичном делу насиља у породици на територији Полицијске управе у Нишу. Период истраживања је од 2019. до 2022. године. Подаци који су применом статистичке анализе обрађени односе се на поднете кривичне пријаве у току периода истраживања, полу жртва, годинама старости и извршиоца и жртва насиља, као и занимању жртва. Целокупан пројекат је заснован на научној дескрипцији предмета истраживања.

Кључне речи: насиље у породици, жртва насиља у породици, појам старије особе, кривична пријава, полиција.

SUMMARY AND KEYWORDS

„Violence against members of a joint family household“

In this master's thesis, entitled Violence against members of a joint family household, the emphasis will be on the elderly persons of the family household. We will talk about the concept of domestic violence, the causes and forms of domestic violence, victims of domestic violence, international and domestic laws and documents related to the very concept and criminal act of domestic violence, as well as the prevention of victimization of the elderly. Also, the historical development of domestic violence in the laws of the Republic of Serbia will be discussed, as well as the current trends in our criminal and misdemeanor legislation, which are specifically related to domestic violence. One part of the work will include the positive-legal solution of criminal material, criminal procedural and misdemeanor material, i.e. misdemeanor procedural legislation. At the end of the paper, the results obtained during the empirical research on the crime of domestic violence in the territory of the Police Department in Niš will be presented. The research period is from 2019 to 2022. Data that were processed using statistical analysis refer to the criminal charges filed during the research period, the sex of the victims, the ages of the perpetrators and victims of violence, as well as the occupation of the victims. The entire project is based on a scientific description of the research subject.

Key words: domestic violence, victim of domestic violence, concept of an elderly person, criminal report, police

БИОГРАФИЈА

Никола Митић је рођен 24.08.1989. године у Гњилану. Основно образовање је стекао у Основној школи „Јастребачки партизани“ у Мерошини, са одличним успехом (5,00). 2004. године је уписао средњу медицинску школу у Нишу, коју је такође, завршио са одличним успехом (5,00) и носилац је Вукове дипломе. Након завршене средње школе 2008. године уписао је Криминалистичко-полицијску академију, основне академске студије, безбедносни смер, где је 12.10.2012. године дипломирао и завршио студије у року, као студент који се финансира из буџета. Школске 2021/2022 године уписао је мастер студије на Правном факултету Универзитета у Нишу, где је положио све испите са просечном оценом 9,20.

Дана 24. марта 2014. године заснива радни однос у МУП-у Републике Србије, где је распоређен на радном месту вође сектора-приправник у Полицијској станици у Мерошини. Успешно завршеним приправничким стажом од 9 месеци и положеним стручним испитом за високо образовање, децембра 2014. године стекао је звање млађи наредник. У октобру 2016. године је прешао на радно место у Одељењу криминалистичке полиције, и као криминалистички инспектор радио до 1.1.2019. године. Од 01.01.2019. године именовани је распоређен у Полицијској управи у Нишу, на радном месту официр у одељењу полиције, тренутно у чину капетана полиције.

**ИЗЈАВА О ИСТОВЕТНОСТИ
ШТАМПАНОГ И ЕЛЕКТРОНСКОГ ОБЛИКА МАСТЕР РАДА**

Име и презиме аутора мастер рада: Никола Митић

Наслов мастер рада: Насиље према члановима заједничког породичног домаћинства

Ментор: проф. др Миомира Костић

Изјављујем да је електронски облик мастер рада у pdf формату истоветан штампаном облику, који сам предао/ла Правном факултету Универзитета у Нишу.

У Нишу, _____

Потпис аутора

ИЗЈАВА О АУТОРСТВУ И ОДОБРАВАЊУ ОБЈАВЉИВАЊА МАСТЕР РАДА

Изјављујем да је мастер рад, под насловом **Насиље према члановима заједничког породичног домаћинства**

пријављен и одбрањен на Правном факултету Универзитета у Нишу:

- резултат сопственог истраживачког рада;
- да овај мастер рад у целини, нити у деловима, нисам пријављивао/ла на другим факултетима, нити универзитетима;
- да нисам повредио/ла ауторска права, нити злоупотребио/ла интелектуалну својину других лица.

Дозвољавам да се овај мастер рад чува у библиотеци и објави на сајту Правног факултета Универзитета у Нишу, са подацима о датуму одбране и комисији пред којом је рад брањен.

Аутор мастер рада: Никола Митић

У Нишу, _____

Потпис аутора
